

**Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο – Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών
Διατμηματικό Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών:
Σχεδιασμός - Χώρος - Πολιτισμός
Ακ. Έτος 2014-2015**

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Επιβλέπων: Γ. ΠΑΡΜΕΝΙΔΗΣ

Σπουδάστρια : Αλιπράντη Ερατώ

ΑΜ : 41001504

Θέμα:

Η εκθεματική αντιμετώπιση των τόπων ως συνεπής συνθήκη συνδιαλλαγής με το εκάστοτε προ-περιβάλλον. Τρία παραδείγματα.

**Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο – Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών
Διατμηματικό Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών:
Σχεδιασμός - Χώρος - Πολιτισμός
Ακ. Έτος 2014-2015**

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Επιβλέπων: Γ. ΠΑΡΜΕΝΙΔΗΣ

Σπουδάστρια : Αλιπράντη Ερατώ

Θέμα:

Η εκθεματική αντιμετώπιση των τόπων ως συνεπής συνθήκη συνδιαλλαγής με το εκάστοτε προ-περιβάλλον. Τρία παραδείγματα.

Περιεχόμενα:

1. Εισαγωγή

Το αντικείμενο, η μεθοδολογία και η σκοπιμότητα της έρευνας

2. Γνωριμία με τον "τόπο" : Το νησί ως σχηματοποιημένος τόπος – έκθεμα

α) Το νησί. Ο άμεσος πρακτικός ορισμός

β) Η σχηματοποίηση και το Σύμβολο

γ) Το νησί, ως απομονωμένη χωρική οντότητα

δ) Το νησί, ως υπαρξιακός τόπος

ε) Οι ψυχολογικές λειτουργίες του υπαρξιακού τόπου

3. Το νησί ως εννοιολογικό εργαλείο - η εκθεματική αντιμετώπιση

4. Τρία παραδείγματα – "νησιά" :

α) το λιμάνι του Πειραιά

β) η συνοικία της Κυψέλης

γ) το ποδοσφαιρικό γήπεδο ΟΑΚΑ

5. Συμπεράσματα

6. Επίλογος

1. Εισαγωγή

Τα ιδιαίτερα φυσικά χαρακτηριστικά των τόπων ορίζουν άμεσα τον τρόπο με τον οποίο τους αντιλαμβανόμαστε, διαμορφώνοντας πάνω στην αντίληψή μας όλες τις πιθανές πολιτιστικές ερμηνείες τους και τις νοητικές ή πραγματικές κατασκευές. Οι ουσιώδεις χωρικές αναφορές, που προσφέρονται από τη φύση, λαμβάνονται ως σημεία εκκίνησης για την παραγωγή εικόνων – είτε αυτές αφορούν στον πρωτογενή προσανατολισμό μας, είτε σε πολυπλοκότερες αναφορές στο περιβάλλον.

Σκοπός της έρευνας είναι, εξετάζοντας τις διεργασίες μέσα από τις οποίες η φυσική πραγματικότητα των τόπων ορίζει τη νοητική μας απόκριση γι' αυτούς και επηρεάζει τις πολιτιστικές μας παραστάσεις, να περιγράψει και να ορίσει την εκθεματική αντιμετώπιση των τόπων ως συνεπή συνθήκη συνδιαλλαγής με το εκάστοτε προ-περιβάλλον.

Πιο συγκεκριμένα, φιλοδοξεί να συνθέσει μια φόρμουλα - 'εξίσωση' η οποία εφαρμόσιμη στο εκάστοτε αντικείμενο μελέτης να δίνει κάθε φορά εκείνες τις πληροφορίες και τη γνώση που

Θα μας οδηγήσει να διακρίνουμε αυτό που αν και μη εμφανώς ξεκάθαρο, αποτελεί βασικό γνώρισμα του τόπου¹.

Η διαδικασία αυτή εναλλακτικής ανάγνωσης του τόπου (φυσικού ή τεχνητού²), ως αναλυτική αρχικά, ανοίγει νέες κατευθύνσεις σε έναν επικείμενο σχεδιασμό, τόσο σε αναφορά με μια ευρύτερη περιοχή, όσο και σε ένα μεμονωμένο κτίριο. Έτσι στην παρούσα προσέγγιση θα αναλυθούν και θα τεθούν σε διαδικασία ώσμωσης τα εκάστοτε συμπεράσματα που αφορούν σε τρεις διαφορετικούς τόπους. Η επιλογή αυτών γίνεται με βάση την καθημερινή εμπειρία μας, και προς αυτό το σκοπό είναι τόποι οικείοι, γνώριμοι και καθορισμένοι αντιληπτικά στην κοινή συνείδηση.

Η διαδικασία αυτή της ανάγνωσης ενός τόπου μέσα από την εκθεματική αντιμετώπισή του (δηλαδή όπως θα δούμε παρακάτω η διερεύνησή του μέσα από το πρίσμα του 'εκθέματος') σχετίζεται εκ των πραγμάτων άμεσα με τον χωροχρονικό προσδιορισμό της ατομικότητας αναφορικά με αυτόν. Σύμφωνα με τον Christian Norberg-Schulz, θεωρητικό της Αρχιτεκτονικής, και το βιβλίο του "Genius Loci", δύο

---

¹ Σημείωση: Έναν ανάλογο επαναπροσδιορισμό, μία μεταστροφή σε ότι αφορά την αντίληψη του τόπου, βιώνει ο λογοτεχνικός ναυαγός των παιδικών μας χρόνων, ο Ροβινσώνας Κρούσος και αυτή η μεταστροφή λειτουργεί γι' αυτόν ως αποκάλυψη. Αντίθετα με ότι περίμενε ο αναγνώστης, το νησί του ναυαγίου του, παρά τα αρχικά δυστυχημένα του χρόνια, τον οδηγεί σε μια εμπειρία ευτυχισμένη *"...γιατί μου έδωσε τόση ελευθερία (το νησί), όση ήλπιζα ότι θα αποκτούσα"*.

² Πρβλ. Martin Heidegger, *Κτιζείν Κατοικείν Σκέπτεσθαι*, εισαγωγή - μετάφραση: Ξηροπαϊδης Γιώργος, εκδόσεις ΠΛΕΘΡΟΝ, 2008, σελ. 51

"...Ο τόπος δεν υπάρχει ήδη πριν από τη γέφυρα. Βεβαίως προτού φτιαχτεί η γέφυρα υπάρχουν πολλά μέρη κατά μήκος του ποταμού που μπορούν να καταληφθούν από κάτι. Ένα από αυτά προβάλλει ως τόπος και μάλιστα *δια της γέφυρας*. Έτσι, λοιπόν, αυτό που συμβαίνει πρωταρχικά δεν είναι το γεγονός ότι η γέφυρα στήνεται σε έναν τόπο, αλλά το γεγονός ότι από την ίδια τη γέφυρα γεννιέται κατ' αρχάς ένας τόπος"

είναι οι βασικές ανθρώπινες λειτουργίες-προϋποθέσεις που επιτελούνται κάθε φορά κατά την παραμονή εντός αυτού που ονομάζουμε "τόπο". Ο **προσδιορισμός** και ο **προσανατολισμός**. Ο πρώτος αφορά στην ταυτότητα (το 'πώς είμαστε' σε έναν τόπο) και ο δεύτερος στη θέση (το 'που είμαστε'). Η πρωτογενής έννοια της ύπαρξης είναι άμεσα συνδεδεμένη με την αίσθηση του 'ανήκω κάπου', δηλαδή με το **πώς** και **που** είμαι.

Το **έκθεμα**³, ως έννοια, εμπεριέχει τις διαδικασίες της **παρατήρησης** και της **μελέτης**. Ταυτόχρονα, ο χωροχρονικός προσδιορισμός αποτελεί αυθύπαρκτη ανάγκη του ατόμου. Η πεπερασμένη ανθρώπινη φύση σε σχέση με το ήδη προϋπάρχον περιβάλλον - τόπο συνθέτουν διαρκείς τάσεις αλληλεπίδρασης του με αυτό, ως προσπάθειες ερμηνείας και κατανόησής του. Στην κατεύθυνση αυτή, η ύπαρξη εννοιολογικού υποβάθρου, το οποίο θα διέπει την "επικοινωνία" με τον τόπο, κρίνεται απαραίτητη, δεδομένων των πρωτογενών χαρακτηριστικών του (τόπου) και άρα a priori εννοιολογικών. Το κενό αυτό έρχεται να το καλύψει η εκθεματική προσέγγιση του τόπου η οποία εμπεριέχοντας στοιχεία παρατήρησης και μελέτης **οριοθετεί τον τρόπο επικοινωνίας μας με αυτόν**, στα πλαίσια μιας διαρκούς ενταξιακής προσπάθειας (συνδιαλλαγής⁴).

Τοποθετούμενοι απέναντι στον τόπο, ως άλλοι θεατές απέναντι στο έκθεμα, αυτοπροσδιοριζόμαστε ως προς αυτόν ταυτόχρονα ελεύθερα και παράλληλα δομημένα. Στόχος της έρευνας είναι η αναγωγή της εκθεματικής λογικής ως οδηγού προσέγγισης των πρωτογενών χαρακτηριστικών του τόπου και κατά συνέπεια ως εργαλείου διαρκούς επανένταξης μας σε αυτόν.

---

³ **Αρχική - Ριζική: τίθημι** < αρχ. < θί-θη-μι>τίθημι **Ετυμολογία:** [<μγν. έκθεμα < ἐκτίθημι]

έκθεμα = Αντικείμενο που παρουσιάζεται σε κοινή θέα

έκθεμα ουσιαστικό, γένος: ουδέτερο = καθένα από τα αντικείμενα που συμπεριλαμβάνονται σε έκθεση, που παρουσιάζονται για παρατήρηση ή/και μελέτη σε χώρο προσβάσιμο από το κοινό

έκθεμα το (ουσιαστικό) [ΕΤΥΜΟΛΟΓΙΑ :< εκ + θέμα < τίθημι]

1. κάθε εμπόρευμα ή έργο τέχνης που εκτίθεται δημόσια για κοινή θέα, ιδιαίτερα σε εκθέσεις ή για πούλημα: "εκθέματα ζωγραφικής"
2. οργανωμένη έκθεση προϊόντων ή καλλιτεχνημάτων
3. (νομ.) η περίληψη του πινακίου που έχει υπογραφεί από τον πρόεδρο του δικαστηρίου, περιέχει τις δίκες που έχουν προγραμματιστεί να εκδικαστούν στην προσεχή συνεδρίαση του δικαστηρίου με τα ονόματα των διαδίκων, τοιχοκολλείται έξω από την αίθουσα ακροατηρίου του δικαστηρίου και χρησιμεύει συγχρόνως και σαν πρόσκληση προς τους διαδίκους.

⁴ **συνδιαλλαγή** < αρχαία ελληνική συνδιαλλάσσω

συνδιαλλαγή ουσιαστικό, γένος: θηλυκό

1. η αποκατάσταση των φιλικών, αρμονικών σχέσεων

η διαδικασία επίλυσης, διευθέτησης των διαφορών ανάμεσα σε δύο ανθρώπους, δύο κράτη κλπ., συνήθως με υποχωρήσεις από και τις δύο πλευρές

Καταληκτικά, θα λέγαμε ότι η εκθεματική λογική καθίσταται οδηγός συνομιλίας και δημιουργίας προτύπων διαρκώς αυτοπροσδιοριζόμενων τα οποία υπερκαθορίζουν τον τόπο ως κυρίαρχο σημείο αναφοράς μας.

Τα αντικείμενα της έρευνας αποτελούν όπως προαναφέραμε τρεις διαφορετικοί τόποι. Το λιμάνι του Πειραιά, η περιοχή της Κυψέλης και ο τόπος ενός γηπέδου. Καθένας από αυτούς τους τόπους θα ειδοθεί μέσα από το πρίσμα ενός **εκθέματος ("νησιού")** ως το παραστασιακό ανάλογο ή και ισοδύναμό του. Το νησί μέσα από τα ιδιαίτερα (*φυσικά*) χαρακτηριστικά του, ορίζει τις συνθήκες μιας **πρωτογενούς σχηματοποίησης του φυσικού τόπου**.

Καθώς αναφέρεται σε πρωτογενή χαρακτηριστικά του τόπου, στον emphaticό καθορισμό και στη διαφοροποίηση, όπως και σε πρωτογενή χαρακτηριστικά της ύπαρξης, σε αυτά που αναφέρονται στην ανθρώπινη **επικοινωνία και την απομόνωση**, προκαλεί το στοχασμό να στραφεί σε θέματα αρχετυπικά.

Ως μεθοδολογία της έρευνας, ορίζεται η περιγραφή της πορείας ανάλυσης μαζί με τα θεωρητικά εργαλεία, που υποστηρίζουν αυτή την πορεία. Κατεύθυνση της έρευνας είναι η αναφορά στην πρωτογενή ουσία των τόπων, στην πρώτη υλική τους παρουσία και πρόσληψη. Προσεγγίζουμε έτσι μια από τις γνωστότερες σχολές της νεότερης δυτικής σκέψης. Τη σχολή που περιγράφεται με τον όρο φαινομενολογική φιλοσοφία ή φαινομενολογία. Οι τόποι, καθώς αποτελούν περιβαλλοντικές ολότητες σύνθετης φύσης, δε μπορούν να περιγραφούν από αναλυτικές μόνο, "επιστημονικές" έννοιες.

Η επιστήμη είναι αναγκασμένη βέβαια, για λόγους αρχής, να συνοψίσει μια ουδέτερη αντικειμενική γνώση, καταργώντας όμως τη **βιωματική αμεσότητα των τόπων**: *"αυτό που χάνεται είναι ο καθημερινός τρόπος ζωής"*, ο οποίος οφείλει να είναι η πραγματική ανησυχία του ανθρώπου γενικά και των αρχιτεκτόνων ειδικά⁵, σχολιάζει ο Christian Norberg Schulz. Στο σημείο αυτό, η φαινομενολογία υποδεικνύει διέξοδο στο αδιέξοδο της διαφαινόμενης σύγχρονης πολιτιστικής κρίσης, κηρύσσοντας την "επιστροφή στα πράγματα", σε αντιδιαστολή με το φορτίο των παλαιότερων πολιτισμικών εικόνων που καθορίζουν συχνά χωρίς άμεσο έλεγχο τη σκέψη και τη συμπεριφορά μας.

Στα πλαίσια της φιλοσοφίας αυτής ένα από τους γνωστότερους νεότερους φιλοσόφους ο Γερμανός Martin Heidegger, επιμένει να προσεγγίζει τα πράγματα ως εάν είμαστε "γυμνοί" από πολυπλοκότερες πολιτιστικές και ιστορικές γνώσεις – έτσι ώστε να μπορέσουμε να συλλάβουμε αυτό που, από τον κόσμο και τα πράγματα, είναι το σημαντικότερο⁶.

---

⁵ Πρβλ. Martin Heidegger, Κτίζειν Κατοικείν Σκέπτεσθαι, εισαγωγή - μετάφραση: Ξηροπαϊδης Γιώργος, εκδόσεις ΠΛΕΘΡΟΝ, 2008, σελ. 11

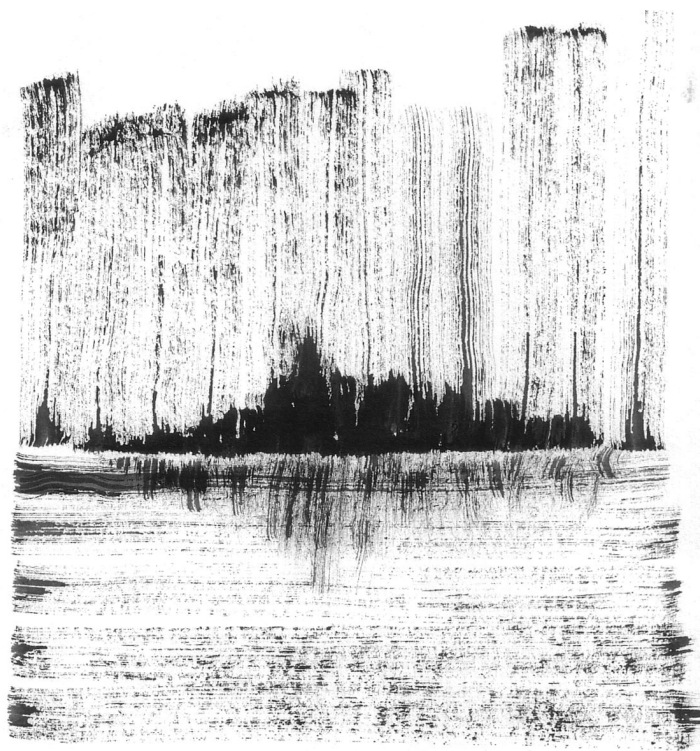
"...Ήδη από την εποχή της Αναγέννησης η αρχιτεκτονική εστιάζει το ενδιαφέρον της στο αντικείμενο των ερευνών της, στο κτίριο και στο ερώτημα για τη μορφή που τούτο θα έπρεπε να λάβει. Το ερώτημα για το είναι μας, για τον τόπο μας μέσα στον κόσμο, από το οποίο αντλούσε την έμπνευσή της η αρχιτεκτονική από τη λίθινη εποχή μέχρι τις πυραμίδες και τους γοθτικούς καθεδρικούς ναούς, υποτάσσεται στο υποτιθέμενο πρωταρχικότερο ερώτημα για το κτίριο, τη μορφή και τις ιδιότητές του"

⁶ Πρβλ. Παναγιώτης Θανασιάς : Χάιντεγκερ: Το Είναι, ο χρόνος, η ιστορία

"...σε σχέση με τον εαυτό της, η φιλοσοφία καλείται επομένως να αναζητήσει τα σημεία εκείνα της ιστορίας της στα οποία οι έννοιές της απηχούσαν μια ζωντανή σχέση με τη ζωή και τα πράγματα, πριν απολιθωθούν και αποτελέσουν νεκρά γρανάζια ενός συστήματος εννοιών. Αυτό ακριβώς είναι το περιεχόμενο του περίφημου εγχειρήματος της "αποδόμησης" (Destruction): η αναδρομή της φιλοσοφίας στο παρελθόν, με κατεύθυνση τις απαρχές της, προς αναζήτηση σημείων όπου οι έννοιες βρίσκονταν ακόμα σε στενή σχέση με τη ζωή την οποία καλούνταν να περιγράψουν. Καθώς η φιλοσοφία "αποδομεί" με αυτόν τον τρόπο τον εαυτό της και την ιστορία της, "αποδομεί" συγχρόνως κατά το δυνατόν τις επικαλύψεις που έχουν επικαθήσει πάνω στην αυθεντική ύπαρξη. Ενώ οι φιλοσοφικές έννοιες παράγονται μέσα από εμπειρίες και βιώματα, στην πορεία αυτονομούνται και επικαλύπτονται από ένα πλήθος ερμηνειών και σημασιών που επικαθορίζουν τη σημερινή τους λειτουργία. Η "αποδόμηση" καλείται, λοιπόν, να διατρέξει την αντίστροφη πορεία, να αποκαλύψει τις σχηματοποιήσεις και τις σκληρύνσεις που έχουν

Η απαίτηση αυτής της πρωτογενούς "αφελούς" θεώρησης εμφανίζεται ιδιαίτερα σημαντική όταν σκεφτόμαστε με ποιούς τρόπους προσλαμβάνουμε, με ποιους τρόπους συλλαμβάνουμε άμεσα το φυσικό τοπίο. Η φαινομενολογία φαίνεται τότε να προσφέρει αφετηριακό εργαλείο για την επικείμενη διερεύνηση που θα διαπραγματευτεί τη σχηματοποίηση του τόπου, το βασικό υπόβαθρο αυτής της σχηματοποίησης, τη συνθήκη της απομόνωσης, της απόσπασης του "νησιού" από τον κόσμο. Ο "κόσμος", ότι δηλαδή υπάρχει πέρα από το νησί, είναι αυτός ο οποίος περιέχει τις επιμέρους τοπικές και τοπιακές οντότητες, και θεωρείται ένα σύνολο - ολότητα. Αντίθετα, αν το νησί αποσπάται τότε είναι **το ένα - το μερικό**⁷.

Ν Η Σ Ι = ΠΡΩΤΟΓΕΝΩΣ ΣΧΗΜΑΤΟΠΟΙΗΜΕΝΟΣ ΤΟΠΟΣ = ΦΟΡΕΑΣ ΠΡΩΤΟΓΕΝΩΝ ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ ΤΟΠΟΥ + ΜΕΡΟΣ ΤΟΠΟΥ ==> Ν Η Σ Ι = ΕΚΘΕΜΑ (Τ Ο Π Ο Υ)

υποστεί οι φιλοσοφικές έννοιες, και με αυτόν τον τρόπο όχι να αποτινάξει και να εκδιώξει, αλλά απλώς να "χαλαρώσει" τους παραδεδομένους και κυρίαρχους τρόπους ερμηνείας. Κατάληξη αυτής της αντίστροφης πορείας δεν μπορεί να είναι παρά το σημείο εκείνο όπου οι έννοιες εκπήγαζαν ακόμη από άμεσες εμπειρίες της ύπαρξης"

⁷ Σημείωση: Η εμπειρία και η αντίληψη του νησιού στο λογοτεχνικό παράδειγμα του Ροβινσώνα Κρούσου δε θα ήταν αυτή που περιγράφεται. Αν ο ήρωας δεν είχε ξεκινήσει από το δεδομένο και την πλούσια πραγματικότητα του κόσμου, αν δεν είχε ταξιδέψει στον ενδιαμέσο άξενο πόντο. Ο ιθαγενής, ο απαρχής κάτοικος του νησιού, διαμορφώνει προφανώς, σύμφωνα με τις πολιτιστικές του αποκρίσεις, διαφορετική αντίληψη για τον τόπο από τον επισκέπτη ή ακόμη περισσότερο από το ναυαγό. Το νησί έτσι, υπάρχει ταυτόχρονα αλλά και σε αντιδιαστολή με τον συνολικό κόσμο, ενώ είναι άμεσα συνδεδεμένο με το ενδιαμέσο του νερού ή με την απόσταση του νου που το ξεχωρίζει από τους άλλους, συνθήκη που συμφωνεί με την τελική αναφορά του κρουσιανού χωροχρόνου.

Κάτι δηλαδή, οριοθετημένο και ξεκάθαρο στην αντίληψή μας. Όπως και το έκθεμα που είναι, σύμφωνα και με την ετυμολογία της λέξης, ένα μέρος, ένα κομμάτι, που έχει τεθεί σε παρατήρηση και είναι εξ ορισμού σαφώς προσδιορισμένο ως προς τα χαρακτηριστικά του στοιχεία.

Θεωρούμε ότι μέσα από αυτή την προσέγγιση των αντιθέσεων του μερικού και του όλου, το "νησί" αναγνωρίζεται ως μια πανταχού παρούσα αίσθηση απομόνωσης – ως περιγραφή σχέσεων απόστασης, ικανή να χαρακτηρίσει γενικά την **επικοινωνία**. Αυτή η συνολικότερη αναφορά, η οποία θεωρεί το νησί ως παράδειγμα σχέσεων χωρικής απομόνωσης⁸ και ίσως γι' αυτό σχέσεων έντονης χωρικής συγκέντρωσης, κρίνεται σημαντική στην προσέγγιση της έρευνας, στην οποία θα εξεταστούν οι συνέπειες της σχηματοποίησης του τόπου, της μετατροπής του δηλαδή σε ένα νοητικά και πολιτιστικά καθορισμένο τοπίο. Απώτερος στόχος της παρούσας μελέτης δεν είναι άλλος παρά, μέσα από τη διερεύνηση και κατανόηση των συνεπειών της σχηματοποίησης, να καταδειχθεί μια φόρμουλα προσέγγισης του ήδη υπάρχοντος χώρου - τόπου η οποία θα βρίσκει εφαρμογή σε σχεδιαστικό - παρεμβατικό- επίπεδο, σε επίπεδο μελέτης, τόσο ενός μεμονωμένου κτιρίου, όσο και μιας ευρύτερης περιοχής, αρκεί αυτή να μπορεί να οριστεί χαρακτηριστικά σε "νησί". Το νησί έτσι, υπάρχει πάντα ταυτόχρονα, αλλά και σε αντιδιαστολή με το "συνολικό" κόσμο.

---

⁸ Σημείωση: το βασικό υπόβαθρο αυτής της σχηματοποίησης, για τη **συνθήκη της απομόνωσης**, της απόσπασης δηλαδή του νησιού από τον κόσμο, με την παρεμβολή μιας ενδιάμεσης απόστασης

Τ Ο Π Ο Σ

**Ν Η Σ Ι = ΣΧΗΜΑΤΟΠΟΙΗΜΕ ΝΟΣ ΤΟΠΟΣ / ΜΕΡΟΣ ΤΟΠΟΥ
+ ΦΟΡΕΑΣ ΠΡΩΤΟΓΕΝΩΝ ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ ΤΟΥ ΤΟΠΟΥ ----->
ΕΚΘΕΜΑ (ΤΟΠΟΥ)**

ΤΟ ΝΗΣΙ ΕΙΝΑΙ ΕΝΑ Ε Κ Θ Ε Μ Α ΤΟΠΟΥ

**Ν Η Σ Ι
[7 ΠΡΟ-ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΑ / ΣΤΑΘΕΡΕΣ]**

Ε Κ Θ Ε Μ Α Τ Ι Κ Η Α Ν Τ Ι Μ Ε Τ Ω Π Ι Σ Η

**Ο ΤΟΠΟΣ* ΓΙΝΕΤΑΙ ΕΚΘΕΜΑ
ΔΗΛΑΔΗ `ΝΗΣΙ' ==>**

Ο ΤΟΠΟΣ ΔΙΑΒΑΖΕΤΑΙ ΜΕΣΑ ΑΠΟ 7 ΠΡΟ-ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΑ

**ΤΑ ΟΠΟΙΑ ΔΙΝΟΥΝ
1 ΧΑΡΑΚΤΗΡΑ ΝΗΣΙΟΥ =**

**Η ΠΗΞΙΔΑ / Ο
ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΣ / ΤΟ
ΚΛΕΙΔΙ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΓΝΩΣΗ
ΤΟΥ ΤΟΠΟΥ**

* ΟΠΟΥ ΤΟΠΟΣ ΤΟ ΕΚΑΣΤΟΤΕ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ

2. Γνωριμία με τον τόπο - το νησί ως σχηματοποιημένος τόπος - έκθεμα

α) Το νησί. Ο άμεσος πρακτικός ορισμός.

Το "νησί"⁹ ως ένα ιδιαίτερο είδος τόπου, εμφανίζει κάποια φυσικά, γεωγραφικά χαρακτηριστικά καθ' υπερβολή. Πρόκειται για ένα τμήμα ξηράς, που περιβάλλεται από παντού από το στοιχείο του νερού. Το νησί εξ ορισμού είναι επομένως μια απομονωμένη χωρική οντότητα εδάφους, πολύ περισσότερο από μια απομονωμένη κοιλάδα ανάμεσα στα βουνά, από ένα ξέφωτο μέσα στο δάσος, από μια "νησίδα" πράσινου στην άνυδρη πεδιάδα.

Καθώς αντιστοιχεί σε ένα ελάχιστο κομμάτι ξηράς στο νερό, αποτελεί ένα άκρως καθορισμένο τοπίο και επιτρέπει έτσι να το χαρακτηρίσουμε με νοητική αμεσότητα, να του αποδώσουμε ένα άμεσο νοητικό σχήμα - μια κηλίδα ξηράς μέσα στο νερό.

β) Η σχηματοποίηση και το Σύμβολο

Σύμφωνα με τον ορισμό του "Σχήματος",¹⁰ ο όρος αναφέρεται στην αναπαράσταση από τις πλαστικές τέχνες ή γενικότερα από το λόγο ή τη νόηση. Υπονοούμε, λοιπόν, ότι η εικόνα της φυσικής πραγματικότητας έχει υποβληθεί σε μια επεξεργασία νοητική, από την οποία έχουν διατηρηθεί τα περισσότερα ενδιαφέροντα και σημαντικά για εμάς στοιχεία και έχουν απορριφθεί τα υπόλοιπα. Η σχηματοποίηση, λοιπόν, αναφέρεται σε μια "δομική" οργάνωση της εικόνας, από την οποία εμείς κρατάμε τα περισσότερα σημαντικά, οργανικά, δομικά στοιχεία και απορρίπτουμε τα λιγότερο ουσιώδη. Με αυτήν την έννοια, η επεξεργασία του αντικειμένου που το έχει καταστήσει «σχήμα», πλησιάζει τη συμβολική διαδικασία - τη διαδικασία εκείνη, κατά την οποία, από το πραγματικό αντικείμενο παράγονται νοητικές εικόνες βασισμένες σε μια σύμβαση σημασιών. Σύμβαση τόσο ισχυρή ώστε να καθορίσει τελικά και αυτήν την υλική πραγματικότητα. Η σχηματοποίηση αποτελεί μια από τις συνθήκες

⁹ Σημείωση: αρχαία νησος / αβέβαιου ετυμολογίας. Δεν είναι πειστική η ανάλυση νήκιος (→νήσος) και η σύνδεση με το ρήμα νήχω=κολυμπώ και με το λατινικό συνώνυμο nave. Η χρήση διαφορετικών λέξεων από τις ινδοετροπαϊκές γλώσσες οδηγεί στο συμπέρασμα ότι η λέξη αποτελεί μεσογειακό δάνειο όπως και το συναφές λατινικό insula (=νήσος)

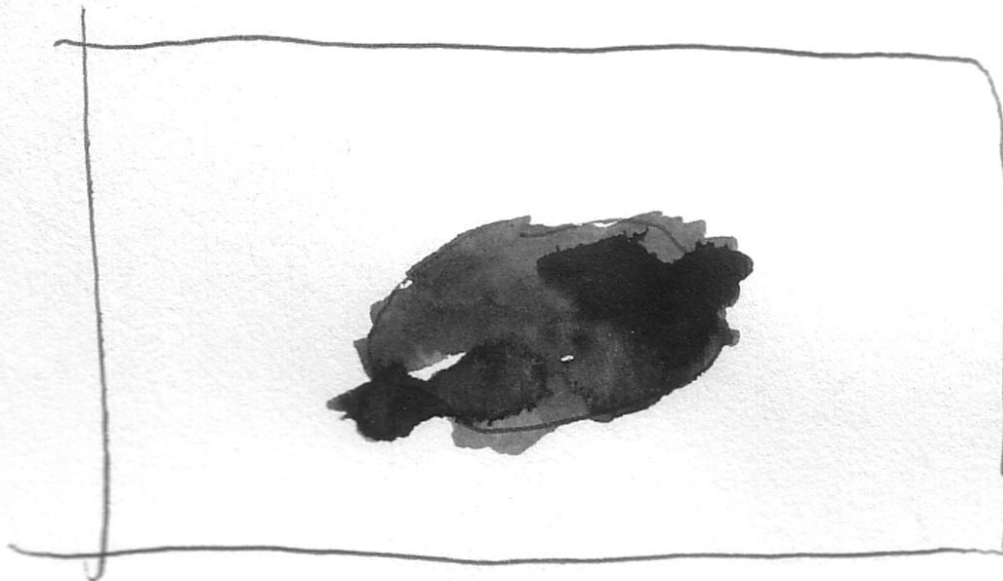
¹⁰ Πρβλ. L. Benoist, ο.π. σελ. 161.

Σχήμα. - Ορατή αναπαράσταση ενός πράγματος ή προτύπου από μια από τις πλαστικές τέχνες. Κατ' επέκταση, αναπαράσταση ενός γεγονότος ή μιας ιδέας με έναν τρόπο (πρβλ. σχήμα του λόγου)

που συνδέονται με τη συμβολικοποίηση ή με την παραγωγή ιδεών αντικειμένων μέσω της νοητικής επεξεργασίας.

Όσον αφορά στο νησί, η πρωτογενής σχηματοποίηση υφίσταται, γιατί μας δίδεται η δυνατότητα από τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του να κρατήσουμε το σημαντικότερο χωρίς μια εννοιολογική υποβάθμιση. Το σημαντικότερο χαρακτηριστικό, που αποδίδει την έννοια του νησιού είναι η ιδιότητα της απόσπασής του από την επικοινωνία με τη γύρω ξηρά : "τμήμα ξηράς απομονωμένο". Η συνθήκη αυτή σχηματοποίησης των ιδιοτήτων του νησιού, τείνει να μας οδηγήσει στη λογική ενός **ορισμένου** τόπου, που συσπειρώνει την ενέργεια του σε σχέση με το γύρω του πεδίο χώρου και να θεωρηθεί ως μια κηλίδα ξηράς μέσα στο νερό.

Η σχηματοποίηση συνδέεται με ένα σχήμα το οποίο καθώς είναι νοητικά ευδιάκριτο προσφέρεται για να ορίσει ανάλογες οπτικές παραστάσεις. Ας μην ξεχνάμε ότι οι παραστάσεις δεν καθορίζονται μόνο από αυτό που βρίσκεται απέναντί μας αλλά, και από αυτό που σκεφτόμαστε.

Το "Σύμβολο" ¹¹, αποτελεί μια εικόνα στην οποία η ιδιότητα που προβάλλεται καθίσταται καθοριστική για την αντίληψη του υλικού αντικειμένου. Έτσι η συμβολική εικόνα, καθορίζει την αξία της υλικής πραγματικότητας.

Όταν λέμε πως το νησί καθίσταται σύμβολο της απομόνωσης, εννοούμε ότι το στοιχείο της απομόνωσης, καθώς συνδέεται με την εικόνα του νησιού γίνεται τόσο καθοριστικό, ώστε όλες οι άλλες ιδιότητες να υποτονούν προς χάριν του.

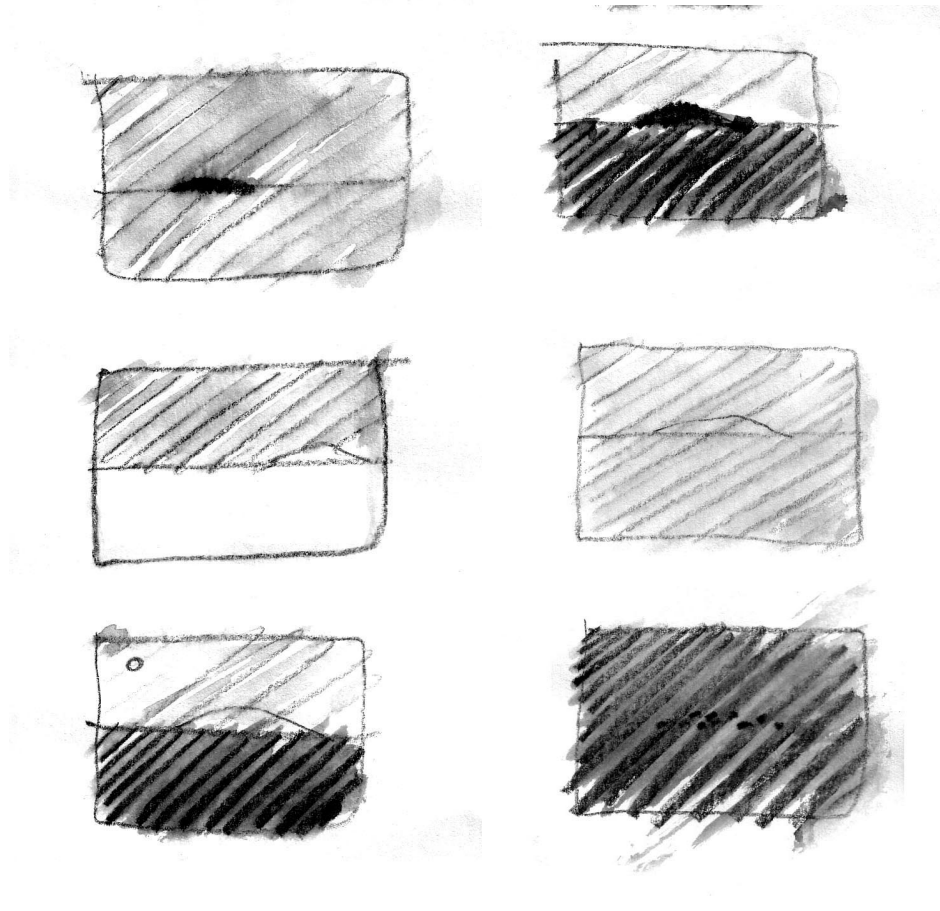
Είναι σίγουρο, πως η συμβολική ιδιότητα ενός αντικειμένου, ενισχύεται ιδιαίτερα από το ισχυρό και εύκολα καταληπτό σχήμα του. Η σχηματοποίηση φαίνεται να ενισχύει έτσι τη συμβολική του ιδιαιτερότητα. Το ισχυρό στοιχείο της απομόνωσης και η δυνατότητα να το σκεφτούμε ως κηλίδα ξηράς, το νησί το καθιστούν πρόσφορο για ανάλογες μεταφορές, τις οποίες έμμεσα θα διερευνήσουμε στα τρία παραδείγματα που θα ακολουθήσουν.

---

¹¹ Πρβλ. L. Benoist, ο.π. σελ. 160.

Ένα σύμβολο ενώνει τα αντιφατικά, μειώνει τις αντιθέσεις. Δίχως τη συμμετοχή του δεν μπορούμε να καταλάβουμε τίποτα, ούτε να μεταδώσουμε τίποτα. Η λογική εξαρτάται από αυτό εφόσον επικαλείται την έννοια της ισοδυναμίας, ενώ τα ίδια τα μαθηματικά δεν εκφράζονται παρά με σύμβολα.

Σύμβολο - Ετυμολογικά και αρχικά είναι ένα σημείο αναγνώρισης που, το συνθέτουν τα δύο συμπληρωματικά ήμισυ του ίδιου αντικειμένου. Κατ' επέκταση, χαρακτηρίζει μια οντότητα, μια έννοια, ένα αντικείμενο, ένα πρόσωπο ή μια αφήγηση, που αντιπροσωπεύουν μια άλλη οντότητα, χάρη σε μια ουσιώδη αναλογία ή μια αυθαίρετη σύμβαση

γ) Το νησί, ως απομονωμένη χωρική οντότητα

Η απομόνωση, η βασικότερη πρωτογενής ιδιότητα του νησιού, είναι το στοιχείο πάνω στο οποίο μπορούμε, σε σχέση με το τοπίο αρχικά, να συγκροτήσουμε τις ιδιαιτερότητες που χαρακτηρίζουν τη φυσιογνωμία του. Η φυσική διαφορά δύο υλικών στοιχείων, του νερού και του γειτονικού εδάφους, ορίζει το τελικό πεδίο αναφοράς, πάνω στο οποίο τα νησιά εμφανίζονται ως ευδιάκριτα σχήματα.

Είναι προφανές ότι υπάρχουν νησιά μεγάλα όσο μια ήπειρος και μικρά όσο μια βραχονησίδα. Η επιρροή τέτοιων φυσικών χαρακτηριστικών είναι πολύ διαφορετική ανάλογα με τις διαστάσεις τους, την κλίμακά τους. Δεδομένου ότι ένας χώρος αρχίζει την παρουσία του από τα όριά του, αντιλαμβανόμαστε πως το περίγραμμά του γίνεται ιδιαίτερα σημαντικό όταν ο χώρος είναι στενός, ο τόπος μικρός.

Στο νησί όσο η έκτασή του μειώνεται τόσο η αίσθηση του στοιχειώδους χώρου, του κέντρου, του εσωτερικού όπως θα δούμε, εντείνεται. Όσον αφορά στην **απόσπαση** από τις γύρω ξηρές όταν αυτή μεγαλώνει, το νησί φαίνεται να συσπειρώνει την εδαφική και πολιτιστική του ενέργεια, σαν να στρέφεται προς ένα κέντρο.¹²

¹² Πρβλ. L. Benoist, ο.π. σελ. 63.

Η γεωμετρική αναπαράσταση του κέντρου είναι η τελεία στο μέσον του κύκλου, που έχει παραγάγει το κέντρο. Η γεωγραφική αναπαράστασή του, μέσα από τις διάφορες παραδόσεις, μπορεί να πάρει διάφορες υποδηλωτικές τοποθεσίες όπως ένα νησί (Ατλαντίδα), και η νοητική αναπαράσταση το εγώ του καθενός, από την οπτική γωνία του ατόμου.

δ) Το νησί, ως υπαρξιακός τόπος

Ο Gredion Siegfried, χρησιμοποιεί τη διάκριση μεταξύ του "εξωτερικού" και του "εσωτερικού", ως βάση για μεγάλο τμήμα της αρχιτεκτονικής ιστορίας. Ο Kevin Lynch κατευθύνεται βαθύτερα στη δομή σχηματοποίησης του τόπου, εισάγοντας τις επιμέρους έννοιες του "κόμβου", της "πορείας", του "ορίου", της "περιοχής" και του "τοπόσημου" ώστε να ορίσει εκείνα τα στοιχεία που αποτελούν τη βάση για τον προσανατολισμό στο χώρο¹³.

Η σχέση εξωτερικού - εσωτερικού, ως μια όψη του σχηματοποιημένου χώρου, υπονοεί ότι οι χώροι εκτείνονται και περικλείονται ποικιλότητα. Εκτιμώντας ότι τα περισσότερα τοπία διακρίνονται από συνεχή έκταση, θα θεωρήσουμε σε αντίθεση τα νησιά ως "περικλειστές" τοπιακές οντότητες - οι οποίες δηλαδή χαρακτηρίζονται από **εσωτερικότητα**. Σε ένα ευρύτερο πλαίσιο, όπως ήδη αναφέραμε, οποιοδήποτε περικλειστο σχήμα γίνεται κέντρο, το οποίο μπορεί να λειτουργήσει ως "εστίαση" για τα περιχώρα του. Από το κέντρο ο χώρος εκτείνεται με βαθμούς μεταβαλλόμενης συνοχής, με διαφορετικό δηλαδή ρυθμό, προς τις διαφορετικές κατευθύνσεις. Προφανώς οι κύριες κατευθύνσεις είναι η οριζόντια και η κάθετη, δηλαδή οι κατευθύνσεις της γης και του ουρανού¹⁴.

Η συγκέντρωση, η κατεύθυνση και ο ρυθμός είναι επομένως άλλες ιδιότητες του σχηματοποιημένου χώρου. Οποιοδήποτε περικλειστο σχήμα καθορίζεται από ένα όριο. Ο Heidegger διασαφηνίζει ότι ένα όριο δεν είναι αυτό στο οποίο κάτι σταματά, αλλά όπως οι Έλληνες αναγνώρισαν, το όριο είναι αυτό, από το οποίο κάτι αρχίζει την εμφάνιση του¹⁵. Τα όρια ενός χτισμένου χώρου είναι γνωστά ως δάπεδο, τοίχος και οροφή. Τα όρια ενός τόπου είναι μάλλον δομικά ανάλογα και αποτελούνται από το έδαφος, τον ορίζοντα και τον ουρανό. Γενικά οποιαδήποτε περιγραφή, οποιοσδήποτε φραγμός, γίνεται προφανής ως "σχήμα" σε σχέση με το εκτεταμένο έδαφος του τόπου.

Η σχέση εσωτερικού, μεταφρασμένου στη γη, και εξωτερικού μεταφρασμένου στο νερό, είναι προφανής στο νησί, που αποτελεί άλλωστε δείγμα πρωτογενούς σχηματοποίησης του τόπου. Δεδομένου ότι η σχηματοποίηση είναι προϋπόθεση της κατοίκησης¹⁶, ο άνθρωπος κατοικεί όταν είναι σε θέση να συγκεκριμενοποιήσει - σχηματοποιήσει¹⁷ τον κόσμο σε κτίρια και πράγματα, το νησί, αντίστοιχο ενός έργου τέχνης¹⁸, εμπεριέχει τη βαθύτερη ουσία της κατοίκησης. Επομένως μέσα από αυτήν την

---

¹³ Πρβλ. Chr. Norberg-Schulz: Genius Loci. Towards a Phenomenology in Architecture, Academy Editions London, 2000, σελ. 7.

Η έννοια του **υπαρξιακού τόπου** περιλαμβάνει τις βασικές σχέσεις μεταξύ του ατόμου και του περιβάλλοντός του και διαιρείται σε συμπληρωματικούς όρους "**χώρος**" και "**χαρακτήρας**", με βάση τις ψυχολογικές λειτουργίες "**προσανατολισμός**" και "**προσδιορισμός**". [...] Η Αρχιτεκτονική είναι η σχηματοποίηση του υπαρξιακού τόπου.

¹⁴ Σημείωση: Το απλούστερο πρότυπο του ανθρώπινου υπαρξιακού χώρου είναι επομένως ένα οριζόντιο επίπεδο που διαπερνάται από έναν κάθετο άξονα

¹⁵ Πρβλ. Martin Heidegger, Κτίζειν Κατοικείν Σκέπτεσθαι, εισαγωγή - μετάφραση: Ξηροπαϊδης Γιώργος, εκδόσεις ΠΛΕΘΡΟΝ, 2008, σελ. 53

¹⁶ Σημείωση: Κατοικώ = παραμένω σε έναν τόπο, υπάρχω

¹⁷ Σημείωση: Συγκεκριμενοποιώ = φτιάχνω το γενικό «ορατό» ως συγκεκριμένη τοπική κατάσταση.

¹⁸ Πρβλ. Chr. Norberg-Schulz, ο.π. σελ. 27. "Η σχηματοποίηση είναι μια λειτουργία ενός έργου τέχνης σε αντιδιαστολή με την αφαίρεση της επιστήμης. Τα έργα τέχνης συγκεκριμενοποιούν ότι απομένει μεταξύ των "καθαρών" αντικειμένων της επιστήμης"

πρωτογενή σχηματοποίηση του τόπου το νησί βοηθά το άτομο να κατοικήσει¹⁹. Η κατοικία, υπό μια υπαρξιακή έννοια, είναι ο πρωτογενέστερος σκοπός της αρχιτεκτονικής.

Συνεπώς, οι γεωμετρικοί τόποι οργάνωσης που εμφανίζονται στην αναπτυγμένη πολιτιστική ζωή, για να εξυπηρετήσουν τους ιδιαίτερους σκοπούς, μπορούν να γίνουν αυτονόητοι ως ένας "ακριβέστερος" καθορισμός των βασικών τοπολογικών δομών. Η τοπολογική περιφραξη γίνεται έτσι ένας κύκλος²⁰, η ελεύθερη καμπύλη καθίσταται ευθεία ή άλλη μαθηματικοποιημένη γραμμή και το συγκρότημα-ομάδα αποβαίνει πλέγμα, δίκτυο, κάρναβος. Στην αρχιτεκτονική η γεωμετρία χρησιμοποιείται για να καταστήσει ένα γενικότερο αντιληπτικό σύστημα ορατό, για να προβάλλει την προκύπτουσα "κοσμική τάξη".

ε) Οι ψυχολογικές λειτουργίες του υπαρξιακού τόπου

Η προσπάθεια του ανθρώπου να τοποθετηθεί στο χώρο συνδέεται με την έκθεσή του σε ένα ορισμένο περιβαλλοντικό χαρακτήρα. Οι ψυχολογικές λειτουργίες που σχετίζονται με αυτή τη διαδικασία καλούνται **προσανατολισμός** και **προσδιορισμός** ή αναγνώριση της **ταυτότητας**. Για να υφίσταται πλήρως ένα υπαρξιακό υπόβαθρο, ο άνθρωπος πρέπει να είναι σε θέση να προσανατολιστεί, να γνωρίζει το **που είναι** και επίσης πρέπει να ταυτιστεί με το περιβάλλον, δηλαδή να γνωρίζει το **πώς είναι**.

Η "κατοικία" εκφράζει τη συνολική σχέση του ατόμου με το περιβάλλον.

Καθώς ο άνθρωπος προσπαθεί να κατοικήσει το περιβάλλον, αναγνωρίζει σε αυτό πρωταρχικές οργανώσεις, δομές, που διευκολύνουν τον προσανατολισμό και επιτρέπουν τον προσδιορισμό του τόπου – την απόδοση σε αυτόν **ταυτότητας**. **Η ανθρώπινη ταυτότητα άλλωστε προϋποθέτει την ταυτότητα του τόπου²¹.**

Οι δύο ιδιότητες που αναφέραμε αποτελούν πρωταρχικές πτυχές του ανθρώπου που ανήκει στον κόσμο. Εκτιμώντας ότι ο προσδιορισμός είναι η βάση για την ανθρώπινη αίσθηση του να ανήκει, ο προσανατολισμός είναι η λειτουργία που επιτρέπει σε αυτόν να είναι ο homo viator – ο άνθρωπος ταξιδιώτης, ιδιότητα η οποία είναι μέρος της φύσης του. Η αληθινή εμπειρία του ανθρώπου ωστόσο, δεν αφορά αυτή του περιπλανώμενου "ελεύθερου", ο οποίος, αν και περήφανος για τον τόπο του, θέλει να κατακτήσει τον κόσμο. Η αληθινή ελευθερία προϋποθέτει ο άνθρωπος να ανήκει σε έναν συγκεκριμένο τόπο, δηλαδή ο ίδιος να έχει μια υπαρξιακή βάση – θεωρούμε ότι η κατοικία και η υπαρξιακή βάση ταυτίζονται. Όταν η υπαρξιακή βάση υφίσταται, ο προσδιορισμός και ο προσανατολισμός έχουν πραγματοποιηθεί, ως ψυχολογικές λειτουργίες του υπαρξιακού τόπου.

Ένα νησί έχει την ιδιότητα του νέου τόπου, της νέας Γης. Με αυτήν την ιδιότητα, που μόνο εκείνο μπορεί και συντηρεί, σαν απομονωμένη χωρική οντότητα, προκαλεί και διευκολύνει²² την "κατάκτηση"²³. Η "κατάκτηση" συνδεδεμένη με την πρωτογενή ανάγκη του ανθρώπου να ανήκει –

---

¹⁹ Πρβλ. Chr. Norberg-Schulz, ο.π. σελ. 37.

Ο τρόπος με τον οποίο ο άνθρωπος «είναι» στη γη είναι το «κατοικείν».

²⁰ Πρβλ. L. Benoist, ο.π. σελ. 63.

Ο κύκλος είναι το ανάπτυγμα του κέντρου στη δυναμική του όψη.

²¹ Chr. Norberg-Schulz, ο.π. σελ. 22.

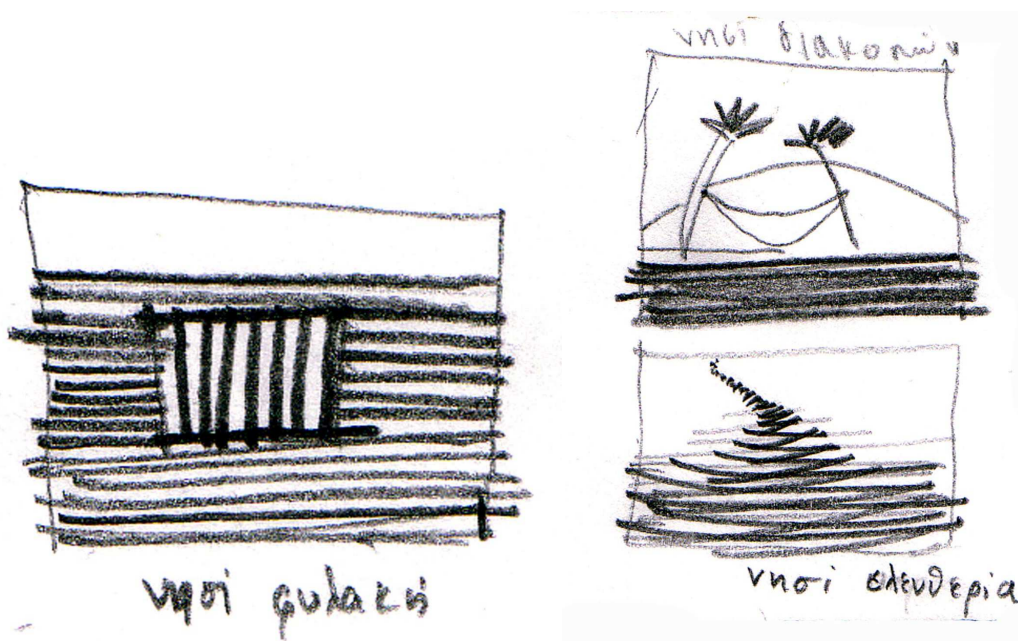
²² Σημείωση: Ως σχηματοποιημένος τόπος.

²³ Πρβλ. Ζ. Ντινιέ Ουρμπαίν: Στην Ακροθαλασσιά, εκδ. Ποταμός, Αθήνα, 2000, σελ. 40.

αληθινή ελευθερία- πραγματοποιείται νοητικά και πρακτικά με τον προσανατολισμό και τον προσδιορισμό.

Ο **άμεσος προσανατολισμός** προηγείται, ως άμεση τοποθέτηση του σώματος στο ευρύτερο κοσμικό και στο ιδιαίτερο χωρικό πεδίο. Ο **προσδιορισμός** πάλι, εκφράζεται μέσα από την ανάγκη να **"βαπτίσουμε" τον τόπο με ένα όνομα**. Όνομα που αποτελεί απόρροια της πολιτιστικής αντίληψης για τον τόπο αυτό, όνομα συνήθως συνδεδεμένο με τον χαρακτήρα και την εικόνα για του τόπου²⁴. Προσανατολισμός και προσδιορισμός ολοκληρώνονται, με τη σταδιακή εξερεύνηση και τη χαρτογράφηση του άγνωστου τόπου. Χωρίς να θέλουμε να μειώσουμε τη σημασία του προσανατολισμού, πρέπει να τονίσουμε ότι η **"κατοικία", προπάντων, προϋποθέτει την ταυτότητα της με το περιβάλλον**. Αν και οι δύο λειτουργίες, ο προσανατολισμός και ο προσδιορισμός, είναι πτυχές μιας συνολικής σχέσης, θα λέγαμε ότι έχουν μια ορισμένη ανεξαρτησία μέσα στο σύνολο.

Έτσι είναι προφανώς δυνατό να επιτευχθεί ο προσανατολισμός, χωρίς αληθινή ταυτότητα, δηλαδή να υφίσταται ικανοποίηση των αναγκών με ή χωρίς την αίσθηση της "οικειότητας". Όπως είναι εξίσου δυνατό να υπάρχει η αίσθηση αυτή, χωρίς την εξοικείωση με τη χωρική δομή του τόπου. Ο τόπος

Η "κατάκτηση" αυτή σχετίζεται με την έμφυτη στον άνθρωπο μυθολογική και συναισθηματική μνήμη του ανεξερεύνητου.

²⁴ Πρβλ. Chr. Norberg-Schulz, ο.π. σελ. 24.

Προσανατολισμός - χώρος

προσδιορισμός - χαρακτήρας

Ο **χαρακτήρας** είναι συγχρόνως μια γενικότερη και πιο συγκεκριμένη έννοια από το χώρο. Δείχνει αφενός μια γενική αντιληπτική ατμόσφαιρα και αφετέρου τη σχηματοποιημένη μορφή των στοιχείων του καθορισμένου χώρου. Οποιαδήποτε πραγματική παρουσία συνδέεται στενά με έναν χαρακτήρα.

Ο Bollnow λέει χαρακτηριστικά: *"Κάθε χαρακτήρας συνίσταται σε μια αντιστοιχία μεταξύ του εξωτερικού και του εσωτερικού και μεταξύ του σώματος και της ψυχής"*

βιώνεται μόνο ως ικανοποίηση του γενικού χαρακτήρα. Για να ανήκει αληθινά ο άνθρωπος είναι αναγκαίο και οι δύο ψυχολογικές λειτουργίες να αναπτύσσονται πλήρως.²⁵

Ένα νησί δεν είναι άλλο, παρά ένας στέρεος χώρος σε μια περιοχή συνεχών μεταβολών υλικότητας, ένα σημείο σταθερότητας σε μια διαρκή αντιπαράθεση με το συγκριτικά μη προσδιορισμένο, με το μεταβαλλόμενο.

Με την έννοια αυτή, το νησί όχι μόνο καθιστά αμεσότερη την ανάγκη της "κατάκτησης", αλλά και διαμορφώνει τις συνθήκες για να πραγματοποιηθεί αυτή στο μέγιστο. Η σχέση λοιπόν του ατόμου με το νησί καθίσταται ιδιαίτερα ισχυρή και οδηγεί ακόμη και στην πλήρη ταύτιση του τόπου με το άτομο – ο τόπος τότε γίνεται σύμβολο του εαυτού μας.

Το νησί ως σχηματοποιημένος τόπος έχει εύκολα μετατραπεί σε σύμβολο και φορέα εννοιών, όπως προηγούμενα αναφέραμε. Η ταυτότητα του αυτή και κατ' επέκταση η σαφής αντιμετώπιση του ως έντονα διαφοροποιημένης τοπιακής ενότητας, ως τοπιακού "πράγματος", εμφανίζεται τόσο ισχυρή, ώστε να επηρεάζει τη ψυχοσύνθεση των κατοίκων του, παράγοντας μια πολύ συγκεκριμένη εικόνα για τον τόπο τους, με τον οποία ταυτίζουν τους εαυτούς τους.

Η σχηματοποίηση και η αντίληψη της ιδιαίτερης ταυτότητας, του ιδιαίτερου αντικειμένου, του πράγματος:

Η **σχηματοποίηση** αποτελεί διαδικασία, που σχετίζεται εν γένει με το "πράγμα", με την ιδιαίτερη ταυτότητα του αντικειμένου, με τη συγκεκριμένη ταυτότητα μιας νοητικής ή υλικής ενότητας. Η σχηματοποίηση σχετίζεται με αυτό που "συλλέγει". Η ιδιότητα τελικά του νησιού να μπορεί να θεωρηθεί ως "πράγμα" επιτρέπει την απόδοση περισσότερο συγκεκριμένης ταυτότητας στον τόπο, την απόδοση συμβολισμών, οι οποίοι σχετίζονται βέβαια με την ιδιαίτερη φύση του, με τα φυσικά χαρακτηριστικά, όπως με τη συνύπαρξη με το νερό - αλλά και με τις αντιλήψεις των κοινωνιών, που δεν διστάζουν μέσα από τον τόπο να αναγνωρίσουν την εικόνα του εαυτού τους.

3. Το "νησί" ως εννοιολογικό εργαλείο - η εκθεματική αντιμετώπιση

²⁵ Σημείωση: Στις πρωτόγονες κατοικίες διαπιστώνουμε ότι ακόμα και οι μικρότερες περιβαλλοντικές λεπτομέρειες είναι γνωστές και σημαντικές, και με βάση αυτές διαμορφώνουν τις σύνθετες χωρικές δομές. Στη σύγχρονη κοινωνία, εντούτοις, η προσοχή έχει επικεντρωθεί σχεδόν αποκλειστικά στην "πρακτική" λειτουργία του προσανατολισμού, ενώ η ταυτότητα έχει αφεθεί στην τύχη. Κατά συνέπεια η αληθινή κατοίκηση-διαμονή, υπό μια ψυχολογική έννοια, έχει αλλοτριωθεί

Η τελική εικόνα του τόπου αποτελεί μια σύνθεση προ-περιβαλλόντων. Η προσέγγιση των περιβαλλόντων αυτών γίνεται μέσω της εκθεματικής αντίληψης. Το νησί λόγω του μινιμαλιστικού του προ-περιβαλλοντικού υποβάθρου, μας ωθεί σε μια εκθεματική αντίληψη των πρωτογενών χαρακτηριστικών του. Το αστικό περιβάλλον μπορούμε να πούμε συντίθεται από πολλά "νησιά" τα οποία με τη σειρά τους από άλλα, σε μορφή πυραμίδας. Επίσης, κάθε προ-περιβάλλον αποτελεί ταυτόχρονα και τοπιακή επεικόνιση, εφόσον εξεταστεί μεμονωμένα.

Μια προσπάθεια κατηγοριοποίησης των στοιχείων από τα οποία αποτελείται ένας τόπος θα περιελάμβανε τα εξής:

- Το **φυσικό περιβάλλον** (προϋπάρχον και πρωτογενές με αυτή την έννοια και μεταβαλλόμενο σε κλίμακα τέτοια η οποία δεν είναι κοινά αντιληπτή – οι ποικιλίες χλωρίδας και πανίδας συγκαταλέγονται σε αυτό το επίπεδο ως άμεσα εξαρτώμενες από αυτό και ως μέρη αυτού).
- Τα **σώματα – οντότητες** που χαρακτηρίζονται από ελεύθερη βούληση και συνεπώς δίνουν μια αίσθηση αυθορμητισμού στον τόπο, δηλαδή οι άνθρωποι (και κατ' επέκταση όλα τα χαρακτηριστικά τους).
- Το **τεχνητό περιβάλλον** στο οποίο έχει παρέμβει ο άνθρωπος (σχεδιασμένο, διαμορφωμένο, κτισμένο) το οποίο ενέχει στοιχεία ανθρώπινα και εμφανώς άμεσα ή έμμεσα έχει χαρακτηριστεί από την ιδιαιτερότητα της υπαρξιακής συνειδητότητας.

Η εκθεματική αντίληψη εμπερικλείει ένα σύνολο παραμέτρων οι οποίες εφόσον εκπληρώνονται οδηγούν στην οπτικοποίηση του εκθέματος μέσα από ένα συνολικό πρίσμα, το οποίο έχει ως βάση αυτή καθαυτή την οπτική εικόνα και καταλήγει στο υπόβαθρο που έχει ως αποτέλεσμα αυτή την εικόνα (δηλαδή μια σειρά του τύπου: οπτικό ερέθισμα, σχηματοποίηση οπτικού ερεθίσματος, εννοιολογική αντιστοίχισή του, ρόλος του, υλική προέλευση, μέθοδος δημιουργίας του, διαδικασίες μεθόδου, τεχνικές μεθόδου, ύπαρξη δημιουργού, υπόβαθρο κοινωνικό, μορφωτικό, ηλικιακό, βιολογικό του δημιουργού, εργαστήρια δημιουργίας, τοπολογία περιοχής, περιβάλλον τόπος...).

Για να καταστεί εφικτή η εκθεματική αντίληψη, απαιτείται η διασφάλιση των προτύπων εκείνων που την καθιστούν **δυναμικό κερτημένο**. Τα πρότυπα αυτά κάτω από μία γενικευμένη θεώρηση, είναι τα καθορισμένα και τα μη καθορισμένα. Καθορισμένα πρότυπα που πρέπει να διασφαλίζονται, είναι αυτά, της ανεμπόδιστης αισθητηριακής επαφής, της μη χρονικής δέσμευσης, και της μη βιολογικής εξάρτησης. Μη καθορισμένα πρότυπα τα οποία θα πρέπει να διασφαλίζονται, τουλάχιστον ως προς τη στοιχειώδη ύπαρξή τους, είναι αυτά της αντιληπτικής ικανότητας, της πρωτογενούς εννοιολογικής αντίληψης, της κριτικής σκέψης και της συγκριτικής προσομοίωσης.

Στη συγκεκριμένη έρευνα ο σκοπός είναι να καταδείξουμε την αντίληψη που έχουμε για τον τόπο, ως σύνολο των επιμέρους προ-περιβαλλόντων του, εξετάζοντας το καθένα από αυτά μέσω της εκθεματικής αντίληψης, δεδομένου ότι τα προ-περιβάλλοντα είναι προσιτά σε εμάς κατά πρώτον ως **"φαίνεσθαι"** και κατά δεύτερον αισθητηριακά – βιωματικά, ως **"είναι"**.

Η συνδιαλλαγή με αυτά κρίνεται συνεπής μέσα από το πρίσμα της εκθεματικής αντιληπτικής ματιάς. Η εκθεματική αντιμετώπιση ή αντίληψη αυτοπροσδιορίζεται ανάλογα με τις ανάγκες του ενδιαφερόμενου. Για παράδειγμα, ο γεωλόγος προσπαθώντας να κατανοήσει τις ρίζες του τωρινού γεωλογικού περιβάλλοντος, ουσιαστικά εξετάζει εκθεματικά τη γεωλογία του τόπου και ελάχιστα τα υπόλοιπα προ-περιβάλλοντά του και αυτό διότι ο στόχος του είναι αυστηρώς καθορισμένος.

Δεδομένης της σκοπιμότητας της δικής μας έρευνας, η οποία εξετάζει **τις συνθήκες – το πλαίσιο συνδιαλλαγής με τον εκάστοτε τόπο**, κρίνεται απαραίτητη η αποδόμηση όσο το δυνατόν περισσότερο προ-περιβαλλόντων του τόπου - νησιού που επιλέξαμε.

Ουσιαστικά, λοιπόν, ο κάθε τόπος βάσει της εκθεματικής αντιμετώπισης χρωματίζει έναν καμβά από αυτά τα οποία αποτελείται, δηλαδή τα προ-περιβάλλοντά του. Στον καμβά αυτόν ενδέχεται να κυριαρχεί το χρώμα ενός προ-περιβάλλοντος περισσότερο και αυτό ενδεχομένως μας καταδεικνύει την επιρροή του συγκεκριμένου προ-περιβάλλοντος στην διαλεκτική μας με τον τόπο. Έτσι ένας τόπος μπορεί να μας ωθεί σε αυστηρώς φυσική αντίληψή του, ένας άλλος σε αυστηρώς ανθρωποκεντρική πρώτη πρόσληψη, άλλος σε μίγμα αυτών και ούτω καθεξής. Με βάση αυτόν τον συλλογισμό μπορεί να ισχυρισθεί κανείς ότι **δεν υπάρχουν ιδανικοί τόποι, αλλά ιδανικά αναμενόμενα τα οποία μας ορίζει ουσιαστικά ένας τόπος.**

Η υγιής-συνεπής και γόνιμη διαλεκτική με τον τόπο είναι απαραίτητο στοιχείο ισορροπίας και ασφάλειας, καθώς και προϋπόθεση του ορισμού του ως κυρίαρχης σταθεράς, τέτοιας, που ωθεί τη μεταβλητότητά μας να κινητοποιηθεί προς την κατεύθυνση της αυτοεξέλιξής της, που είναι και το ζητούμενο που υπαγορεύει η υπαρκτική μας συνειδητότητα. Η εκθεματική προσέγγιση ενός τόπου συνίσταται στην αντιληπτική πρόσληψη των στοιχείων εκείνων του εκθέματος, τα οποία σε συνάρτηση με το ήδη κεκτημένο βιωματικό, εμπειρικό, μορφωτικό υπόβαθρο του παρατηρητή εκκολάπτουν μια νοηματική ολότητα στο νου του. Για να καταστεί εφικτή η προσέγγιση αυτή, θα πρέπει το "αντικείμενο" - τόπος στη συγκεκριμένη περίπτωση, να περιέλθει σε τέτοια μορφή, η οποία να γίνεται αντιληπτή τόσο μακροσκοπικά, όσο και ως προς την εννοιολογική του βάση.

Φιλοδοξούμε να καταδείξουμε την εκθεματική αντίληψη των τόπων, ως το συνεπές προαπαιτούμενο, της συνδιαλλαγής μας με αυτόν. Για να μπορέσει η εκθεματική αντίληψη να εφαρμοστεί στον τόπο, χρειαζόμαστε ένα μέσο **"οριοθέτησης" του "εκθέματος τόπου". Η έννοια "νησί" μας παρέχει τα χαρακτηριστικά εκείνα τα οποία συγκεντρώνουν τη διαχυτότητα του τόπου σε ένα πλαίσιο δομικής μονάδας. Συνεπώς, ως νησί τοποθετείται ο υπό διερεύνηση τόπος. Προσεγγίζοντας εκθεματικά, προσλαμβάνουμε τα προ-περιβάλλοντά της χωρικά, αλλά και αντιληπτικά νοούμενης έννοιας "νησί" και στη συνέχεια τα εφαρμόζουμε πρισματικά στον υπό εξέταση τόπο. Με αυτόν τον τρόπο συνάγουμε τα πραγματολογικά μορφώματα του υπό εξέταση τόπου, που μας αποκαλύπτονται πλέον όχι ως στοιχεία του φαίνεσθαι, αλλά, ως στοιχεία του είναι του τόπου.**

Η συνεπής συνδιαλλαγή έγκειται στην αποκάλυψη του εννοιολογικού υποβάθρου του τόπου, μέσω της ανασκαφής των προ-περιβαλλόντων του. Η δυνατότητα της νησιωτικής πρωτογένειας να καταδείξει τα προ-περιβάλλοντα ενός τόπου και μέσω αυτών να αποσαφηνιστεί ο θεμελιώδης χαρακτήρας του εκάστοτε τόπου, εξασφαλίζει την εν λόγω συνέπεια.

Η εκθεματική αναλυτική αντιμετώπιση, έχει ως αποτέλεσμα την αποκάλυψη των προ-περιβαλλόντων τους τα οποία ειδωμένα ως αυθύπαρκτες μερικότητες, μπορούν να σχεδιαστούν ²⁶ κατάλληλα, ώστε η μεμονωμένη διαχείρισή τους, καθώς και οι αλληλεπιδράσεις μεταξύ τους, να ευνοούν το κατά περίπτωση προσδοκώμενο αποτέλεσμα, ώστε να προσδώσουν στον "παρεμβατισμό" (πολιτισμικό, αρχιτεκτονικό, εικαστικό, πολεοδομικό, περιηγητικό κλπ) στοχευμένη ευελιξία.

Στο παράδειγμα του λιμανιού του Πειραιά, αντιστοιχίσαμε τα εννοιολογικά προ-περιβάλλοντα του νησιού, ώστε να το περιγράψουμε ως ένα νησί-προθάλαμο. Έτσι γίνεται δυνατή η επαναδιάρθρωση του λιμανιού, με βάση αυτό το θεμελιώδες χαρακτηριστικό του, ώστε να εξυπηρετηθεί στο έπακρο τον σύγχρονο ρόλο του, ο οποίος θα ανατροφοδοτείται άρρηκτα επαπτόμενος του πρωτογενούς του υποβάθρου.

---

²⁶ Σημείωση : Επιμεριστικά και σε δεύτερη φάση, κανείς θα μπορούσε να πάρει τα προ-περιβάλλοντα και να τα αναλύσει σε patterns σχεδιάζοντας τους συσχετισμούς που αναπτύσσονται μεταξύ τους, αλλά και εντός του καθενός μεμονωμένα (παράδειγμα Alexander)

Χρησιμοποιώντας την έννοια νησί ως "έκθεμα" προχωράμε στο να οριοθετήσουμε τα χαρακτηριστικά εκείνα του νησιού, που ειδωμένα πάνω στο "λιμάνι του Πειραιά" ή τον εκάστοτε τόπο που θα επιλέξουμε κάθε φορά, αντανakλούν τα πραγματολογικά μορφώματα του συγκεκριμένου τόπου, τα οποία και θεμελιώνουν τα αντίστοιχα προ-περιβάλλοντα.

Τοποθετούμενοι απέναντι στο νησί, μπορούμε να διακρίνουμε κάποιες εννοιολογικά χωρικές διακρίσεις, οι οποίες το καθιστούν **γνήσια θεωρούμενη δομική μονάδα του τόπου και ταυτόχρονα αυτούσιο τόπο.**

Αυτές είναι οι εξής:

A) η ύπαρξη ο ρ ί ο υ, που το σχηματοποιεί

B) το δεδομένο του α ν ά γ λ υ φ ο

Γ) το αυτοπροσδιόριστο ύ φ ο ς του, ως γνήσια μερικότητα του όλου

Δ) η α λ λ η λ ε ξ ά ρ τ η σ ή του από τα έξωθεν γειτνιάζοντα ή απώτερα στοιχεία

Ε) ο χ α ρ α κ τ ή ρ α ς του, ως υποδοχέας και δότης

Στ) η στρατευμένη κ ι ν η τ ι κ ό τ η τ α επάνω του, η οποία αν και ελεύθερη, παραμένει πεπερασμένη ως προς την ουσία της

Ζ) οι α π ο χ ρ ώ σ ε ι ς του κατά την ημερολογιακή εναλλαγή, αλλά και τα αντίστοιχα ηχητικά δεδομένα

4. Τρία παραδείγματα – "νησιά" ²⁷

α) Το Λιμάνι του Πειραιά

Παρακάτω παρουσιάζουμε τη διαδικασία της εκθεματικής αντιληπτικής αναγωγής του λιμανιού του Πειραιά, η οποία επιβεβαιώνει τη δυνατότητα χρήσης των εννοιολογικών εργαλείων που προσλαμβάνουμε από το νησί, καθώς και την αρχική μας θεώρηση ότι κατά βάση το λιμάνι αποτελεί γνήσια εννοιολογική αντιστοίχιση του προθαλάμου και ως τέτοιο θα πρέπει να εκλαμβάνεται κατά το σχεδιασμό και τη διαχείρισή του.

Το λιμάνι του Πειραιά ως σχηματοποιημένη στέρεο-υδάτινη επιφάνεια, η οποία ορίζεται από τη γύρω στεριά (κτιστή – φυσική), προσδιορίζει το κομμάτι εκείνο του αστικού περιβάλλοντος που έχει το

²⁷ Το «νησί» χρησιμοποιείται ως εννοιολογική αντιστοίχιση της «σαφώς οριοθετημένης μεταβλητότητας», όπως αυτή προσδιορίζεται από την εκάστοτε επιθυμητή συσχέτιση του λιμανιού

μεταβατικό ρόλο επικοινωνίας των δύο αρχέτυπων καταστάσεων της φύσης. Δεδομένου αυτού, μπορούμε να πούμε ότι εκφράζει την συνδιαλλαγή στερεού υγρού, δημιουργώντας μια σχέση διπόλου ισχυρή και πάγια. Η συνύπαρξη αυτή αποτελεί την διαρκή αποδοχή των δύο καταστάσεων ως αλληλένδετες και εν τέλει ως ανεξάρτητης ολότητας.

Το λιμάνι ως δίπολο μας οδηγεί στην εννοιολογική του αντιστοίχιση, με αυτήν ενος συσσωρευτή ενέργειας, το οποίο ως "καρδιά" της εκάστοτε συνδεσμολογίας μπορεί να αποδώσει και τα ανάλογα αποτελέσματα. Για παράδειγμα, μέσα σε ένα πλαίσιο εμπορικής διαχείρισης και συναλλαγών μπορεί να υποστηρίξει τις πάσης φύσεως δοσοληψίες, μέσα σε ένα περιβάλλον τουριστικό, μπορεί να μεταλλαχθεί σε ένα παράγοντα που θα παίξει το ρόλο εισόδου εξόδου από και προς το αστικό ευρύτερο υπερσύνολο, ως περιβάλλον ελεγχόμενων συνθηκών δύναται να εννοηθεί ως ερευνητικός προθάλαμος του θαλάσσιου χώρου και ακόμη ως χωρική διαρρύθμιση και επέκταση, μπορεί να ιδωθεί ως χώρος επισκευής ή αγκυροβόλι για τα πλοία.

Ο φακός της εκθεματικής λογικής εστιάζει στο βαθμό που το επιτάσσει το αναμενόμενο αποτέλεσμα, το οποίο μας ορίζει και την τελική απεικονιστική έκφραση του λιμανιού. Η βάση (προ-περιβάλλον) αναλύεται εκθεματικά, άμεσα εξαρτώμενη της εμβάθυνσης την οποία θέλουμε να επιτύχουμε και η οποία κάθε φορά αυτοπροσδιορίζεται σε σχέση με το τελικό αποτέλεσμα της έρευνας. **Η συνδιαλλαγή με το λιμάνι μπορεί να επιφέρει μετατροπές, προσαρμογές και επεμβάσεις τέτοιου τύπου, ώστε η πρόσδοση χαρακτηριστικών στην τελική εικόνα να είναι απολύτως εξαρτώμενη του σκοπού αλλά και παράλληλα ελεύθερη αποτύπωση των υπόλοιπων προ-περιβαλλόντων του.**

Είτε ως αρχέτυπη σχέση μεταξύ δύο φυσικών καταστάσεων, είτε ως ακρογωνιαίο και παράλληλα θεμελιώδες κομμάτι του αστικού περιβάλλοντος, το λιμάνι, ειδικό μέσω της εκθεματικής λογικής και των παραμέτρων της, διαμορφώνει αντιλήψεις και συνδιαλλαγές τέτοιες που θεμελιώνονται στα πρωτογενή χαρακτηριστικά του και εξελίσσονται με βάση τα πραγματολογικά του παρεπόμενα. Έτσι ειδικό ως άλλη οντότητα, θα εξεταστεί ως έκθεμα με στόχο την κατανόηση των κυρίαρχων δομών αλλά και εξαρτήσεων στις οποίες υποβάλλει την, κατά κύριο λόγο διερχόμενη απ' αυτόν, υποκειμενικότητα. Έτσι θα καταστεί προσιτό ως γνήσιος προθάλαμος, με ό,τι αυτό μπορεί να προσθαφαιρέσει στη σύγχρονη εικόνα και χρηστικότητά του.

Τα παραπάνω εννοιολογικά εργαλεία προκύπτουν από την εκθεματική προσέγγιση του νησιού και αφορούν στα πρωτογενή προ-περιβάλλοντα της συγκεκριμένης τοπικής αυτοτέλειας. Εφαρμόζοντάς τα επάνω στη σύγχρονη μορφή του λιμανιού του Πειραιά, ως ακτίνες περνούν από το σύνολο της επιφάνειας του αντικειμένου – παραδείγματος, για να μας καταδείξουν με τον πιο χαρακτηριστικό τρόπο την ύπαρξη προ-περιβαλλόντων, αλλά και την μετρική οριοθέτησή τους. Με βάση τα παραπάνω εξάγουμε τα εξής:

A – 1) Το λιμάνι του Πειραιά, σχηματοποιείται από την περίφραξή του, από την πλευρά της στεριάς, αλλά και από το ακροτελεύτιο σημείο της προβλήτας του λιμανιού, η οποία καταλήγει στην ύπαρξη δύο φάρων. Τα όρια πέρα από την υλιστική τους απεικόνιση, μπορούν να χαραχθούν και με βάση τη χρηστική διαμόρφωση του περιβάλλοντος χώρου. Τόσο ο δημόσιος δρόμος που εφάπτεται των ορίων, όσο και η ανοιχτή θάλασσα που εφάπτεται της εξώτερης προβλήτας, αποτελούν με τη σειρά τους όρια του αστικού και θαλάσσιου υπερσυνόλου.

Β- 2) Το ανάγλυφο του λιμανιού του Πειραιά, χαρακτηρίζεται από επιφάνειες ομαλές, από επιφάνειες που αναπτύσσονται σε ύψος, διαφόρων υλικών. Επίσης ως προς το θαλάσσιο τμήμα του, το ανάγλυφο χαρακτηρίζεται από τη συνεχή εναλλαγή της ρευστής επιφάνειας του νερού, η οποία παραπέμπει σε μία ιδιαίτερη προσεγγιστική εντύπωση του χώρου αυτού, ως διπτού αναγλύφου.

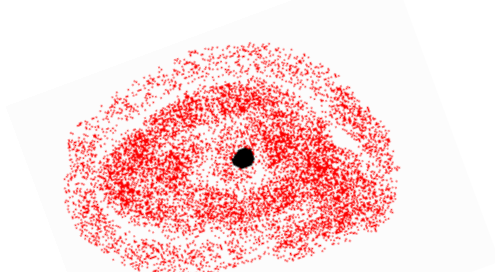
Γ - 3) Το λιμάνι του Πειραιά, διατηρώντας στοιχεία του αστικού τοπίου, κυρίως ως προς τις κτιριακές του εγκαταστάσεις και το οδικό του δίκτυο, αλλά και την στοχευμένη διαρρύθμιση και τοπογραφία του, προσιδιάζει στην αστική γειτνίαση ως ομαλή συνέχειά της. Αντίστοιχα το υγρό στοιχείο του, προΐδεάζει ως γνήσιος "αντιπρόσωπος" την ανοιχτή θάλασσα, στην δεδομένη μικροκλίμακα του λιμανιού. Συνεπώς, ο τόπος του λιμανιού του Πειραιά αποτελεί ταυτόχρονα δείγμα αλλά και ολότητα αστικού - θαλάσσιου ύφους.

Δ- 4) Το λιμάνι του Πειραιά είναι:

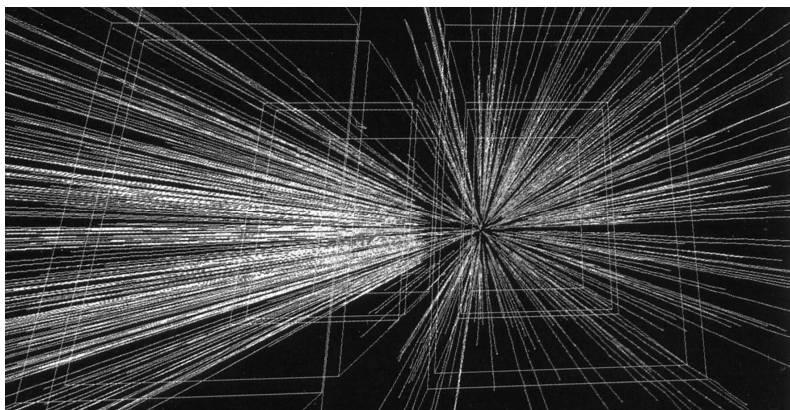
α) το κέντρο του διπόλου **αστική βάση - προορισμός** ή

β) κέντρο του νοητού φάσματος με κέντρο το ίδιο και φασματικά σημεία τους εκάστοτε προορισμούς, όπως φαίνεται στα παρακάτω σχήματα:

α) Αστική Βάση (-) **[Λιμάνι]** (+) προορισμός (και αντίστροφα)

β) Ως πυρήνας - λιμάνι, αλληλεπιδρά με στοιχεία μέσω των μεταβλητών διερχομένων του (άνθρωποι, οχήματα, συνεχείς επιρροές και διαμορφώσεις του βάσει των αναγκών που ορίζουν οι χρήσεις του). Ο προορισμός, καθώς και η βάση, των διερχόμενων παραμέτρων του, το χαρακτηρίζουν και το αυτοπροσδιορίζουν συνεχώς δυναμικά. (πχ αερογέφυρες, είσοδοι, έξοδοι, δρόμοι πεζών, βαρέων οχημάτων στα σημεία που εξυπηρετεί διεθνείς προορισμούς κλπ).

E-5) Η ολότητα του λιμανιού του Πειραιά, αλλά και το ενεργητικό του άκρο "το πλοίο" , ως άρρηκτο στοιχείο του, αλλά και λιμάνι εντός του λιμανιού κατά μια έννοια, παραλαμβάνει και παραδίδει ως εισροές και εκροές πολύπλευρα στοιχεία, όπως εμπορεύματα, ανθρώπους, αλληλογραφία, πληροφορίες. Αποτελεί δηλαδή φορέα επιρροής, αφού ορίζει αλληλεξαρτήσεις και επιρροές μεταξύ των διερχόμενων παραμέτρων του, ως "υποχρεωτικό" σημείο συνάντησης, οι οποίες υπό άλλες συνθήκες δεν θα τίθονταν.

Στ – 6) Η επιλεκτική αλλά ταυτόχρονα προκαθορισμένη και πεπερασμένη ως προς τη σκοπιμότητά της κινητικότητα, είναι ένα δεδομένο μετρικό χαρακτηριστικό στο χώρο του λιμανιού, το οποίο μπορεί να καταδειχθεί ποικιλοτρόπως, είτε παρατηρώντας την κίνηση των εργαζομένων του λιμανιού, είτε των επιβατών, είτε των οχημάτων αλλά και των πλοίων κλπ. Επίσης η κίνηση στο χώρο του λιμανιού, χαρακτηρίζεται από αυστηρότητα, όπως άλλωστε και η κίνηση επάνω σε ένα νησί, η οποία μπορεί μεν να είναι ελεύθερη, αλλά το φυσικό όριο του νερού την καθιστά δεσμευμένη ως προς την εκτατική της δυνατότητα.

Z – 7) Το λιμάνι χαρακτηρίζεται από την χρωματική του εναλλαγή με βάση τόσο την εποχή, όσο και την ύπαρξη φυσικού ή τεχνητού φωτός. Επίσης από πλευράς ήχων, θα λέγαμε ότι αποτελείται από τον πλουραλισμό των ηχητικών εμπειριών, τόσο του αστικού όσο και του θαλάσσιου περιβάλλοντος.

Το λιμάνι του Πειραιά ως πραγματολογική έκφραση υποδοχής και αποχαιρετισμού, ως γνήσιος προθάλαμος:

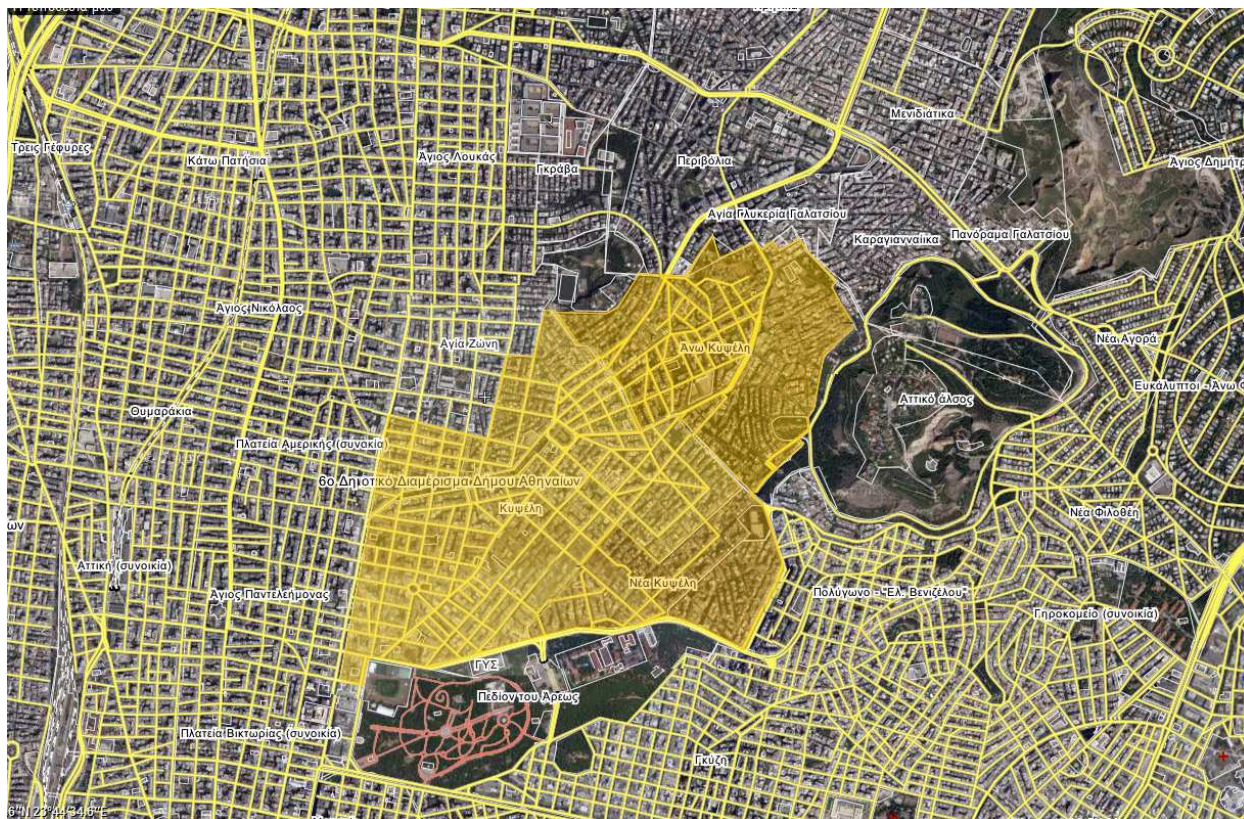
Τα παραπάνω προ-περιβάλλοντα, αποτελούν μία γενική πρώτη ανάγνωση του λιμανιού του Πειραιά, με βάση τα εννοιολογικά εργαλεία τα οποία αντλήσαμε, από την εξέταση του ως νησί. Χαρακτηριστικά μπορούμε να αναφέρουμε ότι η κομβική θέση του λιμανιού ως Κέντρο, η Χρηστική του διαμόρφωση, τα υφολογικά χαρακτηριστικά που προσλαμβάνει λόγω της **αστικής Βάσης**, αλλά και του **Προορισμού** της διερχόμενης από αυτό μεταβλητότητας, αλλά και η προβλέψιμη κινητικότητα που διακρίνεται επάνω του σε συνδυασμό με τη χρονικά εξαρτώμενη διέλευση από αυτό, του προσδίδουν εννοιολογικά στοιχεία **προθαλάμου**²⁸.

Πιο συγκεκριμένα, μπορούμε να πούμε ότι τα στοιχεία μας οδηγούν στο συμπέρασμα ότι το λιμάνι του Πειραιά προσιδιάζει σε έναν διαρκώς αυτομεταβαλλόμενο προθάλαμο, ο οποίος ανάλογα με τις δεδομένες συνθήκες αποκτά χαρακτήρα αποχαιρετισμού, καλωσορίσματος, εμπορικής συναλλαγής, διεκπεραιωτικής παραμονής, προετοιμασίας, πληροφόρησης και τελικά χαρακτήρα μίας **οικείου, προσωρινής σταθεράς**.

---

²⁸ Σημείωση: προθάλαμος = η σε παροντικό χρόνο αίσθηση, ενός διαρκούς "ουδέν μονιμότερο του προσωρινού"

β) Η συνοικία της Κυψέλης

A – 1) Η Κυψέλη είναι συνοικία της Αθήνας και μια από τις πιο εμβληματικές περιοχές του κέντρου της. Οριοθετείται δυτικά από την οδό Πατησίων, νότια από την οδό Ευελπίδων, η οποία την χωρίζει από το πεδίο του Άρεως και την έκταση της πρώην σχολής Ευελπίδων, ανατολικά από την οδό Τζουμαγιάς και τα Τουρκοβούνια, βορειοανατολικά από την οδό Γανυμήδου, Στρεψιάδου, Ορίωνος και Ελικώνος.

B- 2) Η τοπογραφία της Κυψέλης χαρακτηρίζεται από εναλλαγή υψομετρικών κλίσεων, καθώς το φυσικό της ανάγλυφο δεν είναι επίπεδο και αυτές θα έλεγε κανείς κλιμακώνονται όσο πλησιάζει κανείς στο εσωτερικό της. Το αντίστοιχο "αστικό" ανάγλυφό της είναι δείγμα τυπικού αστικού τοπίου με πυκνά οικοδομικά τετράγωνα, ως επί το πλείστο στενούς δρόμους, πολυκατοικίες ύψους έως και 5 ορόφους, οικοδομημένες κυρίως τις δεκαετίες '50-'70 και αρκετά κτίρια αρχιτεκτονικής bauhaus, art nouveau, και art deco. Το αστικό αυτό ανάγλυφό της δίνει την εντύπωση συμπαγούς όγκου με τους στενούς δρόμους να φαντάζουν ισχυρές τομές - ρεύματα και τις πλατείες αστικά κενά - ανάσες, με έντονο χαρακτήρα και λειτουργία.

Γ- 3) Ως συνοικία της Αθήνας είναι από τις πλέον πυκνοκατοικημένες, όπως μαρτυρεί άλλωστε και το όνομά της. Πέρα από τους Έλληνες - Αθηναίους και μη - ένας μεγάλος αριθμός αλλοδαπών μεταναστών έχει εγκατασταθεί εκεί τις τελευταίες δεκαετίες. Η Κυψέλη ως μικρογραφία, συγκεντρώνει όλα τα χαρακτηριστικά του κέντρου της Αθήνας (αυξημένη κίνηση πεζών και οχημάτων, θόρυβος, ρύπανση, στοιχειώδες πράσινο, στενότητα χώρου, κατοίκους διαφόρων εθνικοτήτων, εμπορικά καταστήματα- συναλλαγές, διακίνηση υλικού, ειδών α' ανάγκης, γραφειακούς χώρους). Ειδικότερα, η πολυπολιτισμικότητά της (φιλοξενώντας μετανάστες διαφόρων εθνικοτήτων και πολιτισμικών καταβολών από την Ανατολική Ευρώπη, τα Βαλκάνια, την Αφρική και την Ασία), της προσδίδει ένα διαφορετικό ύφος, το κυριότερο χαρακτηριστικό της, συνδυάζοντας μια ποικιλία πολιτισμών, αντιλήψεων, συνηθειών και γλωσσών.

Ωστόσο, αν και είναι μέρος του "όλου" της πόλης των Αθηνών η Κυψέλη έχει ένα χαρακτήρα εσωστρέφειας. Οι ποικίλες κουλτούρες, συνήθειες και η διαφορετικότητα στον τρόπο ζωής (αυξημένη παραμονή στον υπαίθριο κοινόχρηστο χώρο, παιδιά στους δρόμους, ζωηρή κίνηση στις πλατείες της, χαρακτήρας γειτονιάς) δεν έχουν καταφέρει να αλληλεπιδράσουν ενεργά με την υπόλοιπη ζωή της πόλης. Τα ξενόγλωσσα μαγαζιά απευθύνονται κατά βάση στους αλλοδαπούς κατοίκους της, ενώ οι δραστηριότητές τους (θρησκευτικές, πολιτιστικές) περιορίζονται στον χώρο της συνοικίας. Κατά βάση η Κυψέλη παραμένει περικλειστή στις ίδιες τις μονάδες της, διατηρώντας ένα έντονο χαρακτήρα "γκέτου", ή αλλιώς ενός "εσωτερικού εξωτερικού".

Έχει έντονη εσωτερική δραστηριότητα εκ των πραγμάτων, ζωηρό χαρακτήρα, είναι συγκαταβατική, φιλόνηρωπη. Η συνύπαρξη τόσων διαφορετικών και ετερόκλητων στοιχείων καταδεικνύεται ακόμη και στις πιο απλές καθημερινές δραστηριότητες των κατοίκων της.

Δ- 4) Στην Κυψέλη η αλληλεπίδραση υφίσταται ως προαπαιτούμενο της παρουσίας και της διαβίωσης, ή της διεκπεραίωσης κάποιας εργασίας εκεί. Λόγω της διαφορετικότητας το στοιχείο αυτό της προσπάθειας, του μόχθου για συνεννόηση και επικοινωνία εντείνεται, τόσο μεταξύ των κατοίκων της, όσο και με αυτούς των γύρω περιοχών. Το "εσωτερικό εξωτερικό" που τη χαρακτηρίζει, μέσα στην εμβλέειά του ωθεί σε μια προσπάθεια αλληλεπίδρασης, συνεχούς λήψης και παροχής πληροφοριών από τον χρήστη της προκειμένου να εξασφαλιστεί η ομαλή καθημερινή συνύπαρξη.

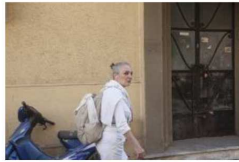
Ένα άλλο στοιχείο που τη συνδέει έμμεσα με το ευρύτερο λεκανοπέδιο είναι η συλλογή από τους μετανάστες λαμαρίνων και μετάλλων παντός είδους σαν προτελευταίο στάδιο πριν την κοστολόγηση και πώλησή τους.

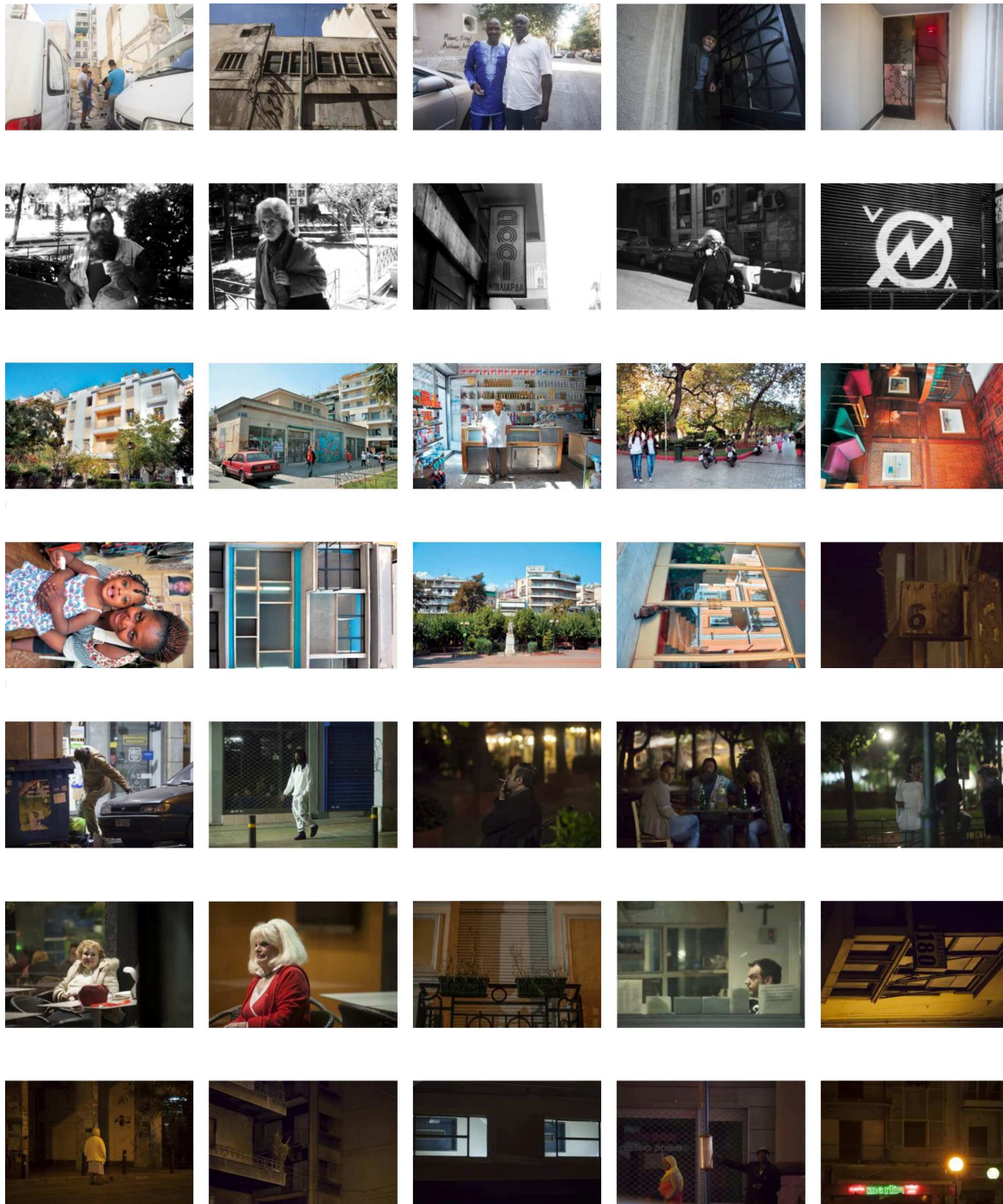
Συγχρόνως προσελκύει τον ευαίσθητα προσκείμενο πληθυσμό σε θέματα ανθρωπιστικά κι αυτό καταδεικνύεται από την εντυπωσιακά έντονη παρουσία στην περιοχή χώρων τέχνης και πολλαπλών δραστηριοτήτων που παραπέμπουν σε καλλιέργεια ενός κλίματος συγκατάβατικότητας, συνεργασιμότητας και ανοιχτών οριζώντων. Οι θεατρικοί χώροι και τα εργαστήρια τέχνης που βρίσκονται εκεί την κρατούν σε επαφή άρρηκτη με το πληθυσμιακό κομμάτι που πρόσκειται στις τέχνες, τα γράμματα και τον πολιτισμό.

Ε-5) Ως υποδοχέας και δότης η Κυψέλη ουσιαστικά δεν έχει ενεργό ρόλο, περισσότερο παθητικό. Λειτουργεί κυρίως ως υποδοχέας συνεχών εναλλαγών πληθυσμιακών μονάδων.

ΣΤ - 6) Η κινητικότητα διακρίνεται από την δραστηριότητα των κατοίκων και τις καθημερινές τους ασχολίες. Υπερβατικά, αν μπορούσαμε να χαρακτηρίσουμε την κινητικότητα στην Κυψέλη θα λέγαμε ότι είναι εσωτερικής κατανάλωσης. Ανακυκλώνεται εσωτερικά κυρίως όσον αφορά στους κατοίκους και τα θέατρα που δίνουν ενέσεις παρουσίας ενός ευρύτερου κοινού. Η κίνηση των διερχόμενων από όλο το λεκανοπέδιο, οι οποίοι τη διασχίζουν κυρίως τις πρωινές ώρες προκειμένου να φθάσουν συντομότερα σε κάποιο προορισμό του κέντρου, είναι πεπερασμένη ως προς την ουσία της, όπως και οι κάτοικοι είναι περιορισμένοι μέσα στην Κυψέλη τελικά. Είναι ένα μελίσις πολιτισμού, χρωμάτων και ποικιλομορφίας που όμως δεν δίνει μέλι. Η περιοχή έχει έντονο χαρακτήρα κέντρου - πυρήνα.

Ζ - 7) Οι θρησκευτικές και άλλες συνήθειες των κατοίκων όπως η διαφορετική ένδυση των αφρικανών κατοίκων τις Κυριακές όταν επισκέπτονται τις εκκλησίες τους, είναι μια άτυπη απόχρωση. Οι διαφορετικές θρησκευτικές πεποιθήσεις, οι εναλλαγές της εκάστοτε κουλτούρας, χρωματίζουν το τοπίο της συνοικίας. Οι αποχρώσεις αυτές κατά την ημερολογιακή εναλλαγή αντικατοπτρίζονται στις συνήθειες, τα ρούχα, στις μυρωδιές και τους ήχους που συνθέτουν μια ποικιλομορφία πρωτόγνωρη για τον ιστό της πόλης, εντείνοντας το χαρακτήρα του "εσωτερικού εξωτερικού" που αναφέραμε.

Συνοψίζοντας, το πάρε-δώσε με την υπόλοιπη κοινωνία τείνει να ενταχθεί στη βάση μιας προσπάθειας, να κρατηθούν δηλαδή οι υποτυπώδεις για τη διαβίωση δεσμοί με το ξένο σώμα της άλλης πόλης. Η Κυψέλη πέρα από τα θέατρα και τους καλλιτεχνικούς χώρους βιώνει ενός είδους αποκλεισμό από το ευρύτερο κοινωνικό σύνολο. Με αυτή την έννοια δεν θα την επισκεφθεί κάποιος αν δεν έχει συγκεκριμένο σκοπό στην περιοχή. Η απομόνωση δεν σχετίζεται βέβαια με την έννοια της φυλακής, με την έννοια της δέσμευσης χώρου, αλλά με την αδυναμία της κοινωνίας να μεταβολίσει τα "ξένα" στοιχεία στα δικά της και το ίδιο ισχύει και για την πόλη (άγονο συνωθήλευμα, αδυναμία κατανόησης κουλτούρας).

Ο πολυπολιτισμός που παράγεται μένει ανεκμετάλλετος και αυτή η ποικιλομορφία αν και ανθεί μέσα στα όρια της Κυψέλης είναι στείρα, δεν αλληλεπιδρά, αυτοκαταναλώνεται, δεν προσθέτει κάτι στην υπόλοιπη πόλη, αλλά ούτε και παίρνει κάτι ουσιαστικά από αυτήν. Όλο αυτό σαν αποτέλεσμα θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως μια μη γόνιμη πολιτισμική γείωση, ακόμα και ένας άγονος τόπος που απορροφά όλη την πολύχρωμη ενέργεια που αναπτύσσεται μέσα του. Η Κυψέλη μπορεί να αντιπαρατεθεί με την έννοια της "χοάνης", ως ένα πολιτισμικό χωνευτήρι με έντονη την αίσθηση του ανοίκειου και των πρωτογενών συνθηκών διεπαφής (πχ στοιχειώδες λεξιλόγιο).

Η χοάνη σχηματικά

Όπως γνωρίζουμε η υποδοχή της κατασκευής μιας χοάνης,²⁹ με την ευρεία διατομή της, δεν φιλτράρει την εισροή των στοιχείων. Αυτά εξαναγκάζονται να έρθουν σε επαφή και να αλληλεπιδράσουν, αν αυτό είναι εφικτό, ή απλά να συνενωθούν για τη δημιουργία ενός μίγματος ακαθόριστης περιεκτικότητας. Η

²⁹ <https://el.wiktionary.org/wiki/%CF%87%CE%BF%CE%AC%CE%BD%CE%B7>

χοάνη < *αρχαία ελληνική* χοάνη < χέω

1. κατασκευή σε σχήμα χωνιού
2. κατασκευή σε σχήμα χωνιού που χρησιμεύει για την τήξη μετάλλων ή την θέρμανση άλλων υλικών

συνώνυμα: χωνευτήρι

χωνί

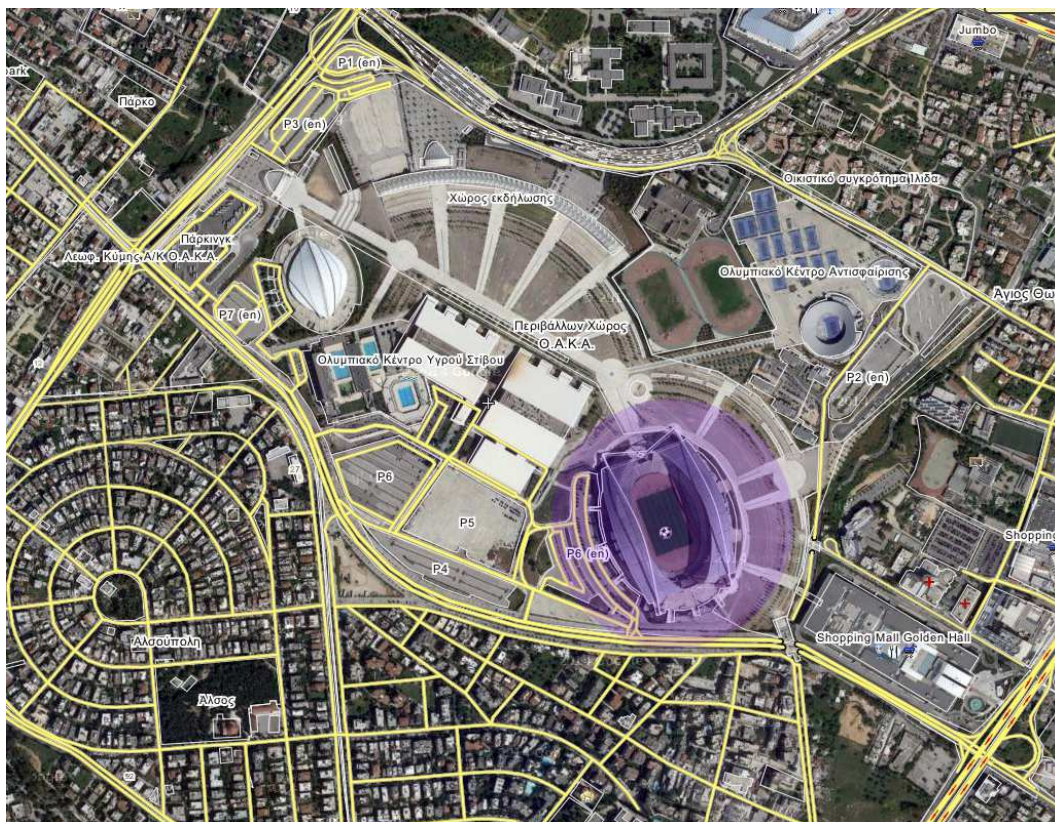
3. (*ανατομία*) σωματική κοιλότητα με παρόμοιο σχήμα
4. (*μεταφορικά*) μέρος όπου συγχωνεύονται και αλληλεπιδρούν διαφορετικές καταστάσεις, συνθήκες, αντιλήψεις κ.λπ. => **τόπος συνάντησης και συγχώνευσης λαών και πολιτισμών**

τελική αυτή εκροή είναι το αποτέλεσμα μιας προσπάθειας σύμπτυξης ανομοιογενών κατά βάση στοιχείων και θα λέγαμε ότι ενώ παρουσιάζει δεδομένη φόρμα/υφή εντούτοις παραμένει ευπαθής.

Κατά αντιστοιχία η Κυψέλη λειτουργεί ως τόπος-χοάνη, δεδομένου ότι η διαφορετικότητα ως έντονη ποικιλομορφία των κατοίκων της καλείται σε συνύπαρξη η οποία δεν τοποθετείται πάνω στην κοινή βάση μιας γόνιμης συμβίωσης, αλλά περισσότερο σε αυτήν μιας αμοιβαίας συναίνεσης. Η μίξη αυτή πολιτισμών και εθνών όπως μας συστήνεται (ως εξερχόμενη της χοάνης), φαντάζει ομοιογενής και πολυσύνθετος, ασταθής και δεδομένος οργανισμός.

Ένα χαλί φτιαγμένο από μικρά κομμάτια (κουρελού) διαφόρων χρωμάτων, ήχων, γλωσσών, που να μην είναι λειτουργικό ως προς την καθημερινή σκοπιμότητά του, ωστόσο διατηρεί μια ανένταχτη φύση η οποία ανά πάσα στιγμή την καθιστά ευάλωτη στην στοχοποίηση και απομόνωσή της από το ευρύτερο όλο.

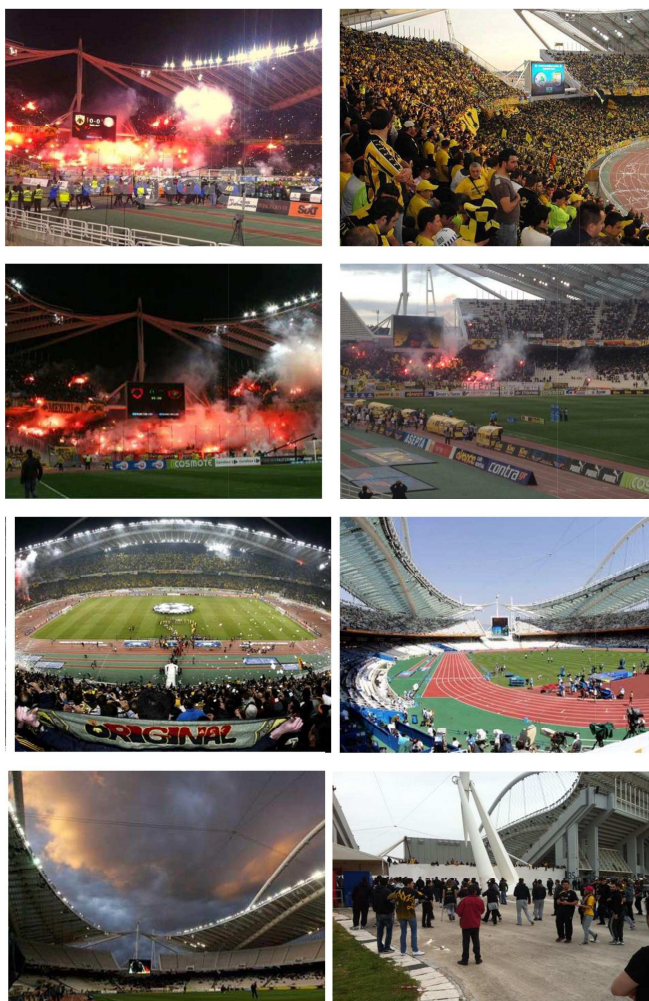
γ) Το ποδοσφαιρικό γήπεδο ΟΑΚΑ

A -1) Το ποδοσφαιρικό γήπεδο του ΟΑΚΑ, στην παρούσα μορφή του, ενταγμένο στο αθλητικό ολυμπιακό συγκρότημα στο Μαρούσι, είναι σαφώς διαχωρισμένο από τις γύρω κατοικημένες περιοχές. Έχοντας ως απώτερα όρια τις λεωφόρους, η πρόσβαση και η αποχώρηση από αυτό πραγματοποιείται από συγκεκριμένα σημεία. Επίσης σε δεύτερο βαθμό οριοθετείται εντός του ίδιου του

ολυμπιακού συγκροτήματος με την ύπαρξη διαχωριστικού κιγκλιδώματος. Η καμπύλη περιμέτρος του και το επιβλητικό στέγαστρο/θόλος, το σχηματοποιούν ως όγκο σαφώς ορισμένο.

Β - 2) Λόγω του σχεδιασμού, του μεγέθους και της ύπαρξης του στεγάστρου διαφοροποιείται ταυτοτικά από τα υπόλοιπα αθλητικά κτίρια του ολυμπιακού συμπλέγματος και καθίσταται τόπος/σημείο αναφοράς της γύρω περιοχής. Η συνύπαρξη των τριών υλικών στα πλαίσια του σχεδιασμού για τους ολυμπιακούς αγώνες, ανανέωσε το ύφος της αρχικής κατασκευής, δημιουργώντας επιπλέον επιφάνειες που εκμαιεύουν την αντιληπτική πρόσληψη του κτιρίου ως αξιοθέατου.

Γ - 3) Το γήπεδο ως χώρος μαζικής συγκέντρωσης της πληθυσμιακής μονάδας, μετατρέπεται σε ιδιόζουσα έκφανση της προσωπικής ανάγκης για συνύπαρξη. Θα λέγαμε ότι προσιδιάζει σε αγορά με την διαφορά ότι δεν προσφέρει προς απόκτηση ποικιλία προϊόντων αλλά βίωση μιας εμπειρίας μέσω της έντονης εναλλαγής των συναισθημάτων. Με την καταβολή συγκεκριμένου αντιτίμου ο φίλαθλος, προσδοκά να λάβει την άυλη ικανοποίηση της ανάγκης του για υπαρξιακή μαρτυρία, συμμετέχοντας οικειοθελώς σε ένα γεγονός το οποίο ενέχει την αίσθηση του δικαίου/αδίκου, νίκης/ήττας, χαράς/λύπης, προσμονής/απόγνωσης. Στη βάση αυτή το γήπεδο λειτουργεί ως πύκνωση της καθημερινής πάλης, στην οποία δίνεται ο χαρακτήρας τελεσιδικού γεγονότος, διαχειρίσιμου στα πλαίσια του ελεγχόμενου (σαφείς όροι/κανόνες).

Δ - 4) Η εξάρτηση του γηπέδου από τα γύρω στοιχεία είναι άμεση. Τόσο τα τοπογραφικά χαρακτηριστικά του, όσο και ο ίδιος ο σχεδιασμός του αλλά και η σκοπιμότητα που αυτό εξυπηρετεί είναι συνδεδεμένα άρρηκτα με τον κοινωνικό παράγοντα. Το ποδοσφαιρικό γήπεδο του ΟΑΚΑ,

τοποθετημένο ανεξάρτητα εντός του υπόλοιπου αστικού τομέα, στοιχειοθετεί άρρηκτο τμήμα του, διατηρώντας παράλληλα την χωρική αυτοτέλεια του. Η παρουσία του σε ένα ευρύτερο αραιοκατοικημένο οικοδομικό πλαίσιο, δίνει το περιθώριο αναπνοής στο γύρω τυπικό αστικό τοπίο και παρέχει στο ίδιο το γήπεδο την δυναμική εμβέλεια που επιτάσσει ο ρόλος του ως πόλου έλξης.

Ε - 5) Το γήπεδο ως τοπιακή οντότητα λειτουργεί ως μετατροπέας του ατομικού σε μαζικό. Ο ρόλος της κερκίδας έγκειται στο να συγκεντρώνει τα βλέμματα στον αγωνιστικό χώρο τοποθετώντας τα σώματα των θεατών το ένα δίπλα στο άλλο. Ουσιαστικά δίνεται η αίσθηση ότι ο χώρος του γηπέδου σαν ένας ομογενοποιητής, συγκεντρώνει σε πρώτο χρόνο τη διαφορετικότητα σε μία ενιαία φόρμα της οποίας σε δεύτερο χρόνο, ενισχύει τα κυρίαρχα χαρακτηριστικά. Το δίπολο γήπεδο - θεατές καλούνται να δημιουργήσουν τις συνθήκες ώστε να επιτευχθεί η προαναφερθείσα αναγωγή του γηπέδου σε ζώντα οργανισμό. Στην περίπτωση που οι θεατές αδυνατούν να καλύψουν τις δεδομένες απαιτήσεις του γηπέδου ως προς την πλήρωσή του, τότε η στατικότητα/ψυχρότητα του χώρου υπερτερεί, με αποτέλεσμα το γήπεδο να μην εκπληρώνει την ουσία της κατασκευής του.

Στ -6) Το γήπεδο υπαγορεύει σαφή κινητικότητα τόσο εντός του όσο και στον περιβάλλοντα χώρο του. Η προσέλευση και η αποχώρηση από το χώρο του γηπέδου, ενισχύει το ρόλο του ως ομογενοποιητή, αφού το ακαθόριστο εκτός του γίνεται αυστηρά καθορισμένο εντός του και αντίστοιχα με το πέρας του αγώνα η δυναμικά στατική μαζικότητα διαχέεται στον ευρύτερο εξωτερικό χώρο στην πρότερη κινησιακά άστατη ατομικότητα. Οι συγκλίνουσες πορείες των θεατών κατά την έλευσή τους καταλήγουν σε αποκλίνουσες κατά την αποχώρησή τους, με ενδιάμεση την παρατεταμένη στάση. Υπερβατικά θα λέγαμε ότι αυτή η αυστηρή εναλλαγή της κινητικότητας αντικατοπτρίζει και την εν γένει κατάσταση του θεατή, ο οποίος προσερχόμενος στο γήπεδο φέρει τα ιδιοσυγκρασιακά χαρακτηριστικά του, τα οποία σταδιακά αποχωρίζεται με την είσοδό του και κατά τη διάρκεια του αγώνα, για να τα αναλάβει εκ νέου με την έξοδό του από αυτό. Η θέαση του αγωνιστικού χώρου είναι αποκλειστική δυνατότητα του θεατή κι αυτό του παρέχει αντίστοιχα και τον αποκλειστικό του ρόλο. Ουσιαστικά ο χωρικός περιορισμός για το άτομο εντός του γηπέδου, εξισορροπείται ίσως και υπερκαλύπτεται από το εύρος των συναισθημάτων που πηγάζουν από τη θέαση του αθλητικού γεγονότος.

Ζ -7) το γήπεδο εκτεθειμένο στα καιρικά φαινόμενα λειτουργεί ως εξωτερικός χώρος. Εν μέρει προσφέρει τη δυνατότητα κάλυψης ωστόσο λόγω της ελεύθερης θέας προς τον ουρανό προσιδιάζει σε συνθήκες υπαίθρου, κερκίδα = πλαγιά βουνού, αγωνιστικός χώρος/στίβος = πεδιάδα. Οι εναλλαγές των εποχών επηρεάζουν τόσο την προσέλευση του κοινού όσο και την δυναμική του. Επίσης η δυνατότητα φωταγώγησής του το καθιστά ενεργό ανά πάσα στιγμή. Η ηχητική του διάσταση είναι ίσως αυτή που το ξεχωρίζει ως τοπιακή οντότητα. Σε αντίθεση με τόπους όπου κυριαρχούν οι φυσικοί ήχοι ή ήχοι μηχανών, το γήπεδο αποκτά τη δική του φωνή και κατά συνέπεια μια ιδιάζουσα σιωπή. Η μεταφορά των ήχων του γηπέδου πολλά χιλιόμετρα μακριά απ' αυτό κατά τη διεξαγωγή αγώνων, οντικοποιεί το εννοιολογικό του περιεχόμενο τοποθετώντας στο επίπεδο ζώσας κατασκευής. Εκτός από την χωρική του εκτατικότητα το γήπεδο και ουσιαστικά το γεγονός που συντελείται εκεί δηλώνει παρουσία μέσω των ομαδικών αντιδράσεων των θεατών σε πολύ μεγαλύτερη έκταση απ' αυτή του στενού κτιριακού πλαισίου του.

Τα παραπάνω αδρά στοιχεία προκύπτουν από την ανάλυση του γηπέδου ως νησιού. Δηλαδή ως τοπιακής μονάδας ανεξάρτητης που παρέχει και καθιστά εφικτές κάποιες πολύ συγκεκριμένες δυνατότητες. Συγκεκριμένα οι έντονα αντιφατικές καταστάσεις του γεμάτου/άδειου σταδίου, καθώς και η δυναμική του χώρου, η οποία υποβάλλει και μεγεθύνει το ατομικό σε συλλογικό, μας ωθεί στο να προσδώσουμε στον τόπο αυτό την ιδιότητα της φόρτισης/αποφόρτισης, ανάλογα με την παρουσία ή μη στο εσωτερικό του ανθρώπινου παράγοντα.

Προσπαθώντας να συνοψίσουμε τα στοιχεία αυτά σε μία εννοιολογική βάση, θα λέγαμε ότι το στάδιο μπορεί να αντιστοιχηθεί με ένα **πηνίο**³⁰, δεδομένου ότι αποκτά την ιδιότητά του ως **αγωγός**

³⁰ <https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A0%CE%B7%CE%BD%CE%AF%CE%BF>

Το **πηνίο** είναι ένα από τα κύρια εξαρτήματα των ηλεκτρικών κυκλωμάτων. Πρόκειται για ένα συμμάτινο τύλιγμα που έχει την ιδιότητα να αναπτύσσει μαγνητικό πεδίο στο εσωτερικό του όταν διαρρέεται από ρεύμα. Οι ιδιότητες των πηνίων και το φαινόμενο της αυτεπαγωγής μελετήθηκαν από τον Αμερικανό φυσικό Τζόζεφ Χένρι το 1823.

ψυχολογίας μόνο εφόσον υπάρξει εντός του η έμψυχη κινητικότητα του ανθρώπινου παράγοντα. Σε αυτή την περίπτωση το στάδιο μετατρέπεται από άψυχο υλικό σε δημιουργό ατμόσφαιρας κατά την αντιστοιχία δημιουργίας ηλεκτρικού ρεύματος κατά την κίνηση ενός μαγνήτη μέσα σε ένα πηνίο. Ουσιαστικά θα λέγαμε ότι το στάδιο καθιστά εφικτή τη μετατροπή της ενέργειας/προσμονής/συναισθηματικής φόρτισης του κόσμου, στο ατμοσφαιρικό της αντίστοιχο, συνενώνοντας τη φωνή σε σύνθημα, το μεμονωμένο χειροκρότημα σε μαζικό ξέσπασμα, ή την μεμονωμένη ανησυχία/αποδοκιμασία σε μαζική αποστροφή.

Τα χαρακτηριστικά του πηνίου

Το πηνίο μπορεί να είναι κενό εσωτερικά ή να περιέχει κάποιον πυρήνα από σιδηρομαγνητικό υλικό. Χαρακτηριστικό μέγεθος του πηνίου είναι ο συντελεστής αυτεπαγωγής που συμβολίζεται με **L** και μετριέται σε Ανρί (*Henry*) προς τιμήν του Αμερικανού φυσικού Τζόζεφ Χένρι (*Joseph Henry*) που μελέτησε το φαινόμενο της αυτεπαγωγής και τα πηνία.

Η ένταση του μαγνητικού πεδίου που αναπτύσσεται στο εσωτερικό του πηνίου όταν αυτό διαρρέεται από ρεύμα δίνεται από τη σχέση

$$B = \mu_0 \mu_r I \frac{n}{l}$$

όπου n ο αριθμός των σπειρών του πηνίου, l το μήκος του πηνίου, I το ρεύμα που το διαρρέει, μ_0 η μαγνητική διαπερατότητα του κενού] και μ_r η σχετική μαγνητική διαπερατότητα του υλικού του πυρήνα (για το κενό, $\mu_r=1$).

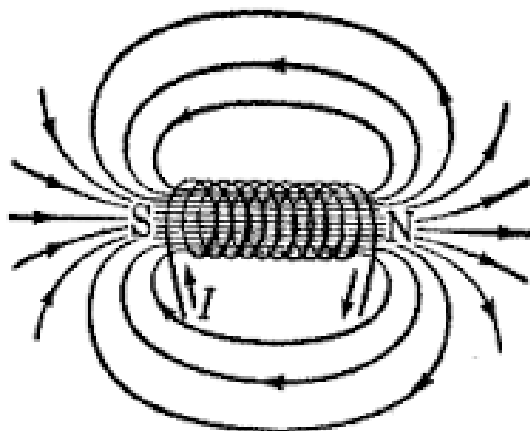
πηνίο με πυρήνα

Εφαρμογές των πηνίων

Το πηνίο χρησιμοποιείται στις περισσότερες πρακτικές εφαρμογές του ηλεκτρομαγνητισμού εκμεταλλευόμενο την ιδιότητά του να μετατρέπει την ηλεκτρική ενέργεια σε μαγνητική και το αντίθετο. Έτσι, λοιπόν, χρησιμοποιείται στις ηλεκτρικές γεννήτριες, στους ηλεκτροκινητήρες, στους μετασχηματιστές, στα εξαρτήματα ρελέ σε ηλεκτρομαγνήτες και ακόμα σε χρονοκυκλώματα, σε φίλτρα και σε ταλαντωτές.

Το πηνίο χρησιμοποιείται σε εφαρμογές που εκμεταλλεύονται το φαινόμενο της ηλεκτρομαγνητικής επαγωγής λόγω της ιδιότητάς του να αναπτύσσει εντονότερη μαγνητική ροή στο εσωτερικό του σε σχέση με έναν απλό βρόγχο. Το πηνίο λόγω σχήματος περιλαμβάνει πολλούς βρόγχους σε σειρά με αποτέλεσμα η μαγνητική ροή στο εσωτερικό του να είναι πολλαπλή σε σχέση με έναν απλό βρόγχο.

Συνεπώς μπορούμε να πούμε ότι το στάδιο είναι το τοπιακό αντίστοιχο ενός πηνίου, δεδομένου ότι η ύπαρξή του βασίζεται στη δυνατότητα του να παράγει ένα αποτέλεσμα (ατμόσφαιρα διεξαγωγής αγώνα) κάτω από συγκεκριμένες προϋποθέσεις. Επίσης, η εκπλήρωση ή όχι του σκοπού του, είναι άρρηκτα συνδεδεμένη από το πλήθος του κόσμου εντός του, κατ' αντιστοιχία με το βαθμό κινητικότητας του μαγνήτη εντός του πηνίου. Χαρακτηριστική υπερβατικά είναι η λειτουργία ενός δυναμό, το οποίο παράγει τόσο περισσότερη ηλεκτρική ενέργεια, όσο εντονότερη είναι η κινητοποίηση του μαγνήτη εντός του, από την περιστροφή ή της ρόδας.

Αντιστοιχίσεις:

Στάδιο = πηνίο

κόσμος/αθλητές/αγώνας = ηλεκτρικό ρεύμα

εναλλαγή συναισθημάτων/εναλλαγή φάσεων αγώνα = αυξομείωση ηλεκτρισμού

ατμόσφαιρας/ εμπειρία παρακολούθησης = μαγνητικό πεδίο εντός του πηνίου

Βάση του τύπου της έντασης του μαγνητικού πεδίου (υποσημείωση 30, όσο μεγαλύτερη η ένταση του ρεύματος στα άκρα του πηνίου, τόσο μεγαλύτερη η ένταση του μαγνητικού πεδίου εντός του. Άρα όσο μεγαλύτερη η διακύμανση των φάσεων, των συναισθημάτων κλπ, τόσο μεγαλύτερη η ένταση στην ατμόσφαιρα του γηπέδου.

Μπορούμε να πούμε ότι η αντιστοίχιση του μαγνητικού πεδίου την ατμόσφαιρα του σταδίου, έγκειται στο βαθμό του στοιχείου μοναδικότητας που διακρίνει τη δεύτερη. Το μέγιστης έντασης μαγνητικό πεδίο, δηλαδή η εκπλήρωση του σταδίου ως τόπου, επιτυγχάνεται στο μεγαλύτερο βαθμό όταν η εμπειρία της ατμόσφαιρας εντός του τείνει προς το μοναδικό-πρωτόγνωρο.

Βάσει του μαθηματικού τύπου για την ένταση του πεδίου, μπορούν να προκύψουν κι άλλες αντιστοιχίσεις όπως σειρά καθισμάτων σε σχέση με το μέγεθος ή την κάθετη ανάπτυξη του γηπέδου και πολλά άλλα, στοιχεία που κατά το σχεδιασμό μπορεί να οδηγήσουν στη μέγιστη εκμετάλλευση ενός δεδομένου χώρου για την μέγιστη παραγωγικότητα "μαγνητισμού".

5. Συμπεράσματα

Λαμβάνοντας υπόψη όλα τα παραπάνω και συγκρίνοντας τα αποτελέσματα θα λέγαμε ότι στο λιμάνι – μέσα από την αναγωγή του σε γνήσιο προθάλαμο - υπερίσχυσε το **λειτουργικό στοιχείο**. Στο παράδειγμα της Κυψέλης ως πολυπολιτισμικής χοάνης αντίστοιχα επικρατεί το **κοινωνικό-ανθρωποκεντρικό** και στο γήπεδο – πηνίο, το **ενστικτώδες – συναισθηματικό στοιχείο**.

Δεδομένων των συμπερασμάτων κρίνεται γόνιμη καθώς και απαραίτητη μια πρόταση εφαρμογής αυτών σε σχεδιαστικό, παρεμβατικό επίπεδο, προκειμένου κανείς να προχωρήσει πέρα από το στάδιο της ανάγνωσης του τόπου. Έτσι ο Πειραιάς ως προθάλαμος απαιτεί μια πιο ξεκάθαρη ταξινόμηση των συστατικών του παραγόντων, σαφέστερη πληροφόρηση και φυσικά απρόσκοπτη και ομαλότερη κίνηση για πεζούς και οχήματα στο εσωτερικό του. Επίσης, κρίνοντας από την υπάρχουσα κατάσταση όπου οι είσοδοι - έξοδοι του αναπροσαρμόζονται διαρκώς, είναι αναγκαίο να αποκτήσουν αυτοί μια μόνιμη χωροταξία. Προκειμένου να λειτουργήσει έμπρακτα ως προθάλαμος, να υπηρετήσει με συνέπεια αυτό τον πρωτογενή χαρακτήρα του θα πρέπει να εξυπηρετεί με σαφήνεια και ομαλότητα όσο το δυνατόν πιο άμεσα. Στο λιμάνι έχει σήμερα επικρατεί το αντίθετο, ειδικά τις περιόδους αυξημένης κινητικότητας εντός του. Αυτό θα μπορούσε να εξομαλυνθεί αν υπήρχε οργάνωση και ορθός καταμερισμός του χώρου, σαφείς θέσεις των ταξί, των οχημάτων που παραλαμβάνουν και αυτών που πρόκειται να ταξιδέψουν, όπως επίσης σαφείς και διακριτές ζώνες για τις διάφορες λειτουργίες.

Στην περίπτωση της Κυψέλης, προκειμένου η ποικιλομορφία που εξάγεται από τη "χοάνη" να γίνει εκμεταλλεύσιμη και να μπορέσει να καρποφορήσει, οφείλει να συσχετιστεί περισσότερο και πιο γόνιμα με την υπόλοιπη πόλη, αλλά και αυτό το ίδιο το "προϊόν" να βρει έδαφος εδραίωσης και όχι τυχηματικής παρουσίας.

Οι δράσεις που θα βάλουν την υπόλοιπη πόλη εντός της Κυψέλης και αντίστοιχα που θα στρέψουν την ίδια προς την πόλη είναι αναγκαίες. Η μεταφορά εντός της περιμέτρου της χώρων ζωτικής σημασίας για την πρωτεύουσα όπως μουσείων, ή σημαντικών οργανισμών όπως το υπουργείο τουρισμού ίσως αναβάθμιζε την περιοχή και απάλυνε τα όρια που έως σήμερα φαντάζουν αδιαπέραστα. Προκειμένου να τονιστεί ο φιλόξενος πολυπολιτισμικός χαρακτήρας της θα μπορούσε να στεγάσει χώρους υποδοχής μεταναστών αλλά και χώρους όπου οι διάφορες οργανώσεις των κατοίκων θα στεγαστούν και θα δημιουργήσουν. Επίσης, ο χωροταξικός σχεδιασμός μιας περιπατητικής πορείας εντός της που θα απευθύνεται στο ευρύ κοινό, και θα αναδεικνύει τα θετικά της συνοικίας όπως το χαρακτήρα γειτονιάς που λείπει από την ζωή της μεγαλούπολης, το πρότυπο χρήσης και λειτουργίας των πλατειών της και αυτό της ομαλής συνύπαρξης ανθρώπων με διαφορετικές καταβολές και της ανοιχτότητας στη διαφορετικότητα, θα αναζωογονούσε τον ανθρώπινο χαρακτήρα της πόλης.

Τέλος, όσον αφορά στο γήπεδο με βάση το παραχθέν συμπέρασμα – την αντιπαραβολή του με πηνίο – ένας σκοπός της λειτουργίας του είναι η πρόκληση/παραγωγή "μαγνητικού" πεδίου. Υπό αυτή την προϋπόθεση θα πρέπει ο σχεδιασμός να επιδιώξει την όσο το δυνατόν εντονότερη εναλλαγή συναισθημάτων. Επομένως, αυτό που προέχει είναι η εξασφάλιση όσο το δυνατόν καλύτερης καθολικής οπτικής του χώρου (κάτι που δεν υφίσταται στο εξεταζόμενο γήπεδο, αφού οι κερκίδες είναι αρκετά μακριά από τον αγωνιστικό χώρο). Επίσης, μια όσο γίνεται πιο "κατακόρυφη" ανάπτυξη των κερκίδων ενδεχομένως θα έδινε στο χώρο την αίσθηση της κάψουλας, θα τον έκανε πιο οικείο, πιο ζεστό, πιο "ιδιωτικό" και κατά συνέπεια θα οδηγούσε στην ακόμη μεγαλύτερη προσήλωση του θεατή ενθαρρύνοντας τη συμμετοχή του στα δρώμενα 'ψυχή τε και σώματι'. Επίσης, η διατήρηση της ανοιχτότητας της οροφής του, με παράλληλη προστασία, λειτουργεί διπλά. Διατηρεί το στάδιο ως χώρο στο είδος του υπαίθριο και παράλληλα τα καιρικά φαινόμενα δεν γίνονται παράγοντας μειωμένης προσέλευσης. Ένα άλλο σημαντικό στοιχείο προς την κατεύθυνση του "μαγνητισμού" που περιγράψαμε είναι η "αλληλεπίδραση" με την έννοια της διαδραστικότητας του ίδιου του κτιριακού κελύφους σε σχέση με αυτό που παράγεται εντός του. Ειδικότερα, αν υπήρχαν αισθητήρες συνδεδεμένοι με το φωτισμό του σταδίου εντός (σημειακά) και εκτός αυτού, ή και με τη συμμετοχή άλλων λειτουργικών

στοιχείων της όψης του, τα οποία θα ανταποκρίνονταν ανάλογα στα ηχητικά δεδομένα (ένταση, ρυθμός, συχνότητα), θα βιώνονταν διαφορετικά η "ζωντάνια" του χώρου. Με διαφοροποίηση του φωτισμού θα παρέχονταν με αυτόν τον τρόπο μηνύματα τόσο στον έξω διερχόμενο όσο και στον θεατή εντός (αν το γήπεδο είναι γεμάτο, αν προηγείται η γηπεδούχος, και άλλα). Με άλλα λόγια θα έχει οπτικοποιηθεί το παραγόμενο μαζικό συναίσθημα και στη βάση μιας κωδικοποίησής του μέσω του φωτισμού (εσωτερικά και εξωτερικά) θα μεταφέρεται στον χρήστη ή διερχόμενο τον οποίο θα βάζει στο παιχνίδι με έναν έμμεσο τρόπο.

Κατά την πορεία της έρευνας έγινε εμφανές ότι τα προ-περιβάλλοντα κάποιες φορές αναδεικνύουν στοιχεία του τόπου και με την αντίθετη έννοια ως προς αυτά. Η έλλειψη σαφούς αντιστοίχισής τους μας οδηγεί πάλι σε συμπεράσματα για τον τόπο (όπως για παράδειγμα είναι το αρνητικό μιας φωτογραφίας), δηλαδή φωτίζονται **μη στοιχεία** του τόπου, τα οποία με την εις άτοπο απαγωγή αναδεικνύουν με τη σειρά τους άλλα, που σε διαφορετική περίπτωση θα παρέμεναν κρυφά.

Αυτό που έχει ενδιαφέρον τελικά είναι η μετατροπή της εκάστοτε χωρικής εμπειρίας σε αντικείμενο, το οποίο μπορούμε εφεξής να κατηγοριοποιήσουμε ως προς ιδιότητες που του επιδιόουμε, να δούμε πώς αρθρώνεται ή τι μπορούμε να κάνουμε μαζί του και τελικά να το διαχειριστούμε σχεδιαστικά. Από το στάδιο αυτό και πέρα οι επιλογές είναι ποικίλες.

6. Επίλογος

Η εκθεματική προσέγγιση των τόπων τοποθετεί τον ασυνείδητα αντιληπτό³¹ τόπο μπροστά μας, ως αντικείμενο θέασης. Ουσιαστικά ή βασική προϋπόθεση της θέασης γίνεται αυτό καθ' αυτό το περιεχόμενό της. Έτσι, ο τόπος δεν λειτουργεί πλέον ως **αθόρυβο υπόστρωμα της εμπειρίας, αλλά ουσιαστικά προσλαμβάνεται ως αυτός που είναι**.

Δίνοντας εννοιολογικό περιεχόμενο στον εκάστοτε τόπο, τον ανάγουμε σε βασικό συντελεστή του επικοινωνιακού μας πεδίου, μεταβιβάζοντας τον παρασκηνακό του, προ εκθεματικής αντίληψης ρόλο, στο ίδιο το υποκείμενο. Έτσι, το υποκείμενο συνδιαλέγεται παράλληλα τόσο με τα επιμέρους στοιχεία του χώρου μέσα στον οποίο δρα, όσο και με τον χώρο τον ίδιο ως εννοιολογικό πλέγμα στήριξης των στοιχείων αυτών.

Αυτό καθιστά τον τόπο αναγνώσιμο και ως τέτοιο σε κάθε περίπτωση προσιτό. Αποκαλύπτοντας τις πρωτογενείς απολήξεις του κάθε τόπου, σκιαγραφείται ή ουσία της φύσης ή σκοπιμότητας του. Με αυτόν τον τρόπο ή συνδιαλλαγή προκύπτει ως ομαλή εξέλιξη της περιήγησης - παραμονής μας σε αυτόν.

Στο επίπεδο της παρέμβασής μας στον εκάστοτε τόπο, ή εκθεματική του ανάγνωση μας παρέχει μια πρώτη γνώση των δυνατών και αδύναμων σημείων του, των ευμετάβλητων ή μη πλευρών του, αποκαλυπτοντάς μας την κατεύθυνση που θα χρειαστεί να ακολουθήσουμε για την επίτευξη των κατά περίπτωση αλλαγών.

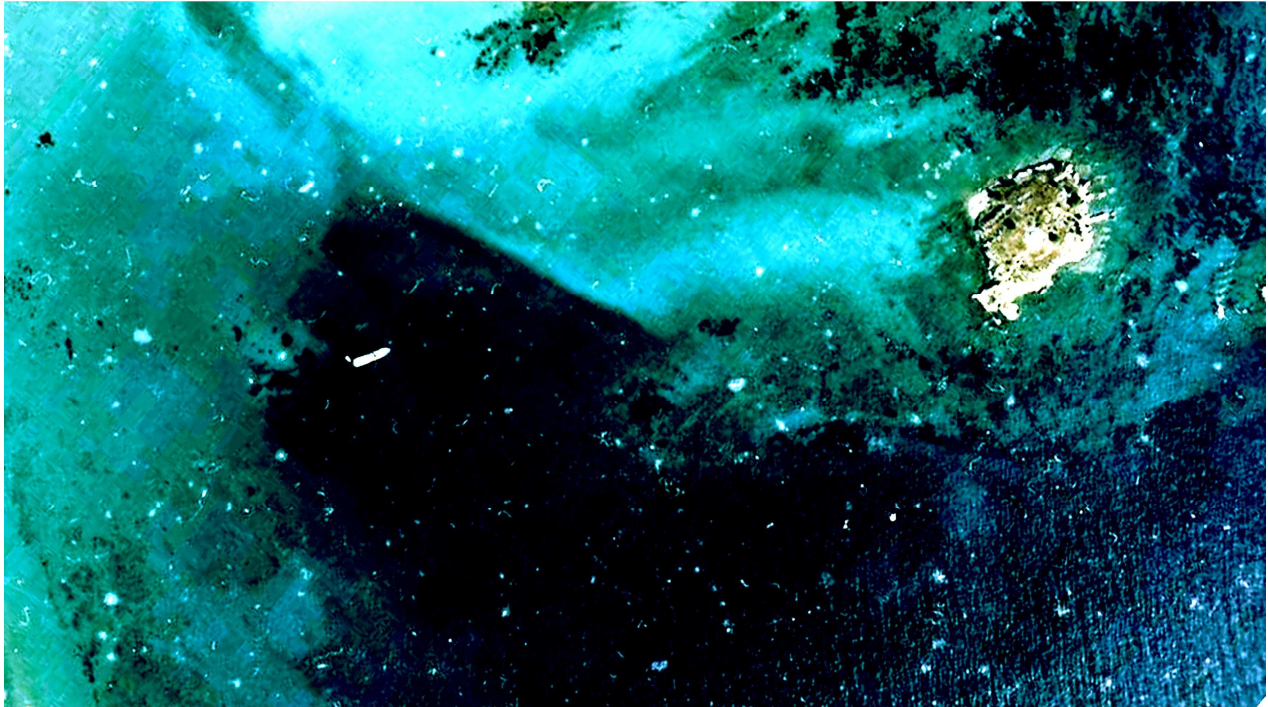
Τέλος, θα λέγαμε ότι από το βαθμό επίτευξης της κατανόησης ενός τόπου καταλήγουμε και στα εργαλεία διαχείρισης του. Εξετάζοντας τη διέλευση των προ-περιβάλλοντων που πηγάζουν από την πρωτογενή πρόσληψη της τοπιακής μονάδας, δηλαδή του νησιού, πάνω στον οποιοδήποτε τόπο,

³¹ Πρβλ. Ζαν Γκρενιέ, Τα νησιά, εκδ. Ολκός, 1996

«Τα πιο πλούσια συμβάντα φθάνουν σε εμάς πριν τα αντιληφθεί η ψυχή. Και όταν αρχίζουμε να ανοίγουμε τα μάτια μας πάνω σε αυτό που είναι ορατό, ήδη από πολύ καιρό βρισκόμασταν προσκολλημένοι στο αόρατο». D' Annunzio, *Contemplation de la Mort*.

εξάγουμε αντιληπτικά τα κυρίαρχα χαρακτηριστικά του. Αυτά με τη σειρά τους συνθέτουν ένα εννοιολογικό αντίστοιχο, στο οποίο και καταλήγουμε.

Έτσι, ο κάθε τόπος εκπέμπει επικοινωνιακά σήματα των οποίων τα νοήματα καλούμαστε να αφουγκραστούμε, επιβεβαιώνοντας την υπαρκτική μας δυνατότητα και όχι απλά την στείρα παρουσία μας εντός του.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Benoist Luc : Σημεία, Σύμβολα και Μύθοι, Ινστιτούτο Καρδαμίτσα, Αθήνα, 1992

Chr. Norberg-Schulz: Genius Loci. Towards a Phenomenology in Architecture, Academy Editions London, 2000

Defoe Daniel: Ροβινσών Κρούσος, εκδ. Ύψιλον, Αθήνα, 1991

Παναγιώργης Κωστής: Η οντολογία του Μάρτιν Χάιντεγγερ εκδ.Νεφέλη

Heidegger Martin : «...Ποιητικά κατοικεί ο άνθρωπος...», μτφρ : Ιωάννα Αβραμίδου, επιμέλεια: Γιώργος Ξηροπαΐδης, εκδ. ΠΛΕΘΡΟΝ, 2008

Heidegger Martin : Κτίζειν Κατοικείν Σκέπτεσθαι, εισαγωγή-μετάφραση: Γιώργος Ξηροπαΐδης, εκδ. ΠΛΕΘΡΟΝ, 2008

Θανασάς Παναγιώτης : Χάιντεγγερ: Το Είναι, ο χρόνος, η ιστορία (www.thanassas.gr)

Ξηροπαΐδης Γιώργος : Χάιντεγγερ και αρχιτεκτονική. Παρατηρήσεις γύρω από ένα αμφιλεγόμενο θέμα

Μωραΐτης Κωνσταντίνος: Σημειώσεις μεταπτυχιακού μαθήματος της σχολής Αρχιτεκτόνων Μηχανικών ΕΜΠ: Ιστορία και Θεωρία του Τοπίου - Η σχηματοποίηση κατά την Τοπιακή Ερμηνεία, Το πολιτισμικό τοπίο: Γεωγραφικές προσεγγίσεις, Θεανών Σ.Τερκενλή, 1996, εκδόσεις ΠΑΠΑΖΗΣΗ

Αλιπράντη Ερατώ, Γεωργακοπούλου Παναγιώτα, *Το νησί*, διάλεξη 9ου εξαμήνου, Τμήμα Αρχιτεκτόνων μηχανικών ΕΜΠ, σύμβουλος: Κώστας Μωραΐτης, Φεβρουάριος 2005

Ουρμπαίν Ντινιέ Ζαν, *Στην Ακροθαλασσιά*, εκδ. Ποταμός, Αθήνα, 2000

Σαλιγκάρης Νίκος : Στοιχεία Πολεοδομίας: Θεωρία του Αστικού Ιστού, Θεμελιώδης διαδικασίες πίσω από τον αστικό σχεδιασμό, Σεπτέμβριος 2009

Alexander Christopher, *Notes on the Synthesis of Form*, Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1964

Σιδέρης Νίκος: Αρχιτεκτονική και Ψυχανάλυση, Φαντασίωση και κατασκευή, εκδόσεις Futura, Αθήνα 2006

Hall Stuart: Το ζήτημα της πολιτιστικής ταυτότητας. Η νεωτερικότητα σήμερα, Εκδόσεις Σαββάλα, Αθήνα 2003

Αρχιτεκτονική τοπίου (εκπαίδευση, έρευνα. Εφαρμοσμένο Έργο) τόμοι I, II, III, IV, V, πρακτικά συνεδρίου Αρχιτεκτονικής τοπίου 2006 ΑΠΘ, επιμέλεια Μ. Ανανιάδου - Τζιμπούλου

Beardsley C. Monroe: Ιστορία των αισθητικών θεωριών, (Μετάφραση Δ. Κούρτοβικ, Π. Χριστοδουλίδης, 1989) εκδόσεις ΝΕΦΕΛΗ.

Berleant Arnold : *Living in the Landscape, towards an aesthetics of environment*, University press of Kansas, c1997

Carlson Allen : *Aesthetics and the environment, the appreciation of nature, art and architecture*, London - Routledge, c2000

Παρμενίδης Γιώργος: Σημειώσεις του μαθήματος 'Η Αρχιτεκτονική ως Αντικείμενο Έρευνας I, ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΟΥ ΥΠΟΒΑΘΡΟΥ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ, ΤΗΣ ΚΑΤΑΣΚΕΥΗΣ ΤΩΝ ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΩΝ ΕΡΓΑΛΕΙΩΝ ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΩΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ, ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ ΣΤΗΝ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ', Διατμηματικό Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών: 'Σχεδιασμός - Χώρος - Πολιτισμός'

Παρμενίδης Γιώργος: Σημειώσεις του μαθήματος 'Η Αρχιτεκτονική ως Αντικείμενο Έρευνας II, ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΚΑΤΑΣΚΕΥΗΣ ΤΩΝ ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΩΝ ΕΡΓΑΛΕΙΩΝ ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΩΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ ΔΙΑ ΤΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ, ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ ΣΤΗΝ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ', Διατμηματικό Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών 'Σχεδιασμός - Χώρος - Πολιτισμός'

Γκρενιέ Ζαν: Τα νησιά, εκδ. Ολκός, 1996

ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ

Γιώργος Ξηροπαΐδης, διαλέξεις: "Καθημερινότητα, αυθεντικότητα, αταραξία - Κριτική εισαγωγή στην ερμηνευτική φαινομενολογία του Μάρτιν Χάιντεγκερ"

<https://www.youtube.com/watch?v=49M5hedpQh8>

Richard Coyne, December 31, 2011, Reflections on Technology, Media & Culture - Inconspicuous architecture

<http://richardcoyne.com/2011/12/31/inconspicuous-architecture/>

Cheryl Lu Xu 'Phenomenology in Architecture: Senses, Knowledge, and Awareness' post on October 23, 2012

<http://cherylkiwi.wordpress.com/2012/10/23/phenomenology-in-architecture-senses-knowledge-and-awareness/>

Adam Sharr Heidegger for Architects , Routledge 2008 Series: Thinkers for Architects

http://el.wikipedia.org/wiki/%CE%9C%CE%AC%CF%81%CF%84%CE%B9%CE%BD_%CE%A7%CE%AC%CE%B9%CE%BD%CF%84%CE%B5%CE%B3%CE%BA%CE%B5%CF%81

internet encyclopedia of philosophy

<http://www.iep.utm.edu/heidegge/>

<http://www.beyng.com/>

Stanford Encyclopedia of Philosophy

<http://plato.stanford.edu/entries/heidegger/>

Κώστας Γ. Νικολουδάκης Οκτώβριος 15, 2014

http://kosmologia.gr/philosophy_history/HEIDEGGER.htm

Λιμάνι Πειραιά :

<https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A0%CE%B5%CE%B9%CF%81%CE%B1%CE%B9%CE%AC%CF%82>

http://www.hotelsline.gr/piraeus/piraeus_yesterday.asp

<http://www.pireasnet.gr/%CE%9F%CE%A0%CE%B5%CE%B9%CF%81%CE%B1%CE%B9%CE%AC%CF%82/%CE%99%CF%83%CF%84%CE%BF%CF%81%CE%AF%CE%B1/%CE%A4%CE%BF%CF%80%CF%81%CF%8E%CF%84%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CE%BC%CE%AC%CE%BD%CE%B9%CF%84%CE%B7%CF%82%CF%87%CF%8E%CF%81%CE%B1%CF%82/tabid/672/Default.aspx>

<https://trelopeiraiotes.wordpress.com/%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%BF%CF%81%CE%B9%CE%B1-%CF%84%CE%BF%CF%85-%CF%80%CE%B5%CE%B9%CF%81%CE%B1%CE%B9%CE%B1/>

Ολυμπιακό στάδιο ΟΑΚΑ:

<http://www.oaka.com.gr/page/3/>

<http://www.akx.gr/%CE%AD%CF%81%CE%B3%CE%B1/%CE%BF%CE%B1%CE%BA%CE%B1/>

<https://www.google.gr/interstitial?url=http://www.greekarchitects.gr/gr/%25CE%25B1%25CF%2581%25CF%2587%25CE%25B9%25CF%2584%25CE%25B5%25CE%25BA%25CF%2584%25CE%25BF%25CE%25BD%25CE%25B9%25CE%25BA%25CE%25B5%25CF%2582-%25CE%25BC%25CE%25B1%25CF%2584%25CE%25B9%25CE%25B5%25CF%2582/%25CE%25BF%25CE%25B%25CF%2585%25CE%25BC%25CF%2580%25CE%25B9%25CE%25B1%25CE%25BA%25CF%258C-%25CF%2583%25CF%2584%25CE%25AC%25CE%25B4%25CE%25B9%25CE%25BF-id13>

<http://www.tanea.gr/news/culture/article/5275702/apo-mnhmeio-egkataleipshs-khryssetai-mnhmeio-sygxronhs-arxitektonikhs-to-oaka/>

Κυψέλη :

https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%9A%CF%85%CF%88%CE%AD%CE%BB%CE%B7_%28%CE%91%CE%B8%CE%AE%CE%BD%CE%B1%29

<http://local.e-history.gr/pages/viewpage.action?pageId=11929495>

<http://wikimapia.org/#lang=el&lat=37.942421&lon=23.633287&z=16&m=b>

<http://popaganda.gr/pos-kilai-zoi-stin-kipseli/>

<http://kypselis.gr/oldphotos.html> (κίνηση πολιτών Κυψέλης)

https://www.youtube.com/watch?v=UiokQ21Y_ds (ντοκουμαντέρ για την Κυψέλη)

Η τέχνης και η ιστορία της Κυψέλης

<http://www.scribd.com/doc/93509501/%CE%97-%CF%84%CE%AD%CF%87%CE%BD%CE%B5%CF%82-%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CE%B7-%CE%B9%CF%83%CF%84%CF%8C%CF%81%CE%B9%CE%B1-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CE%9A%CF%85%CF%88%CE%AD%CE%BB%CE%B7%CF%82>

http://kypselidoc.blogspot.gr/2008_11_01_archive.html

ΚΥΨΕΛΗ η γειτονιά των Εθνών

<http://www.travelstories.gr/community/threads/%CE%9A%CE%A5%CE%A8%CE%95%CE%9B%CE%97-%CE%B7-%CE%B3%CE%B5%CE%B9%CF%84%CE%BF%CE%BD%CE%B9%CE%AC-%CF%84%CF%89%CE%BD-%CE%95%CE%B8%CE%BD%CF%8E%CE%BD.33827/>

<http://www.lifo.gr/mag/features/322%3C/a%3E>

7 Ημέρες - ένθετο Καθημερινής, Κυριακή 23 Οκτωβρίου 2003